

De drie GODDELIJKE deugden

Tijdschrift van de heemkundekring
NICOLAUS POPPELIUS
van Ravels, Weelde en Poppel

Derde jaargang - Verschijnt driemaandelijks

Nr. 11 - 15 maart '99

HEEMKUNDEKRING

NICOLAUS POPPELIUS

Postadres en Museum: Torenstraat 12, 2381 Weelde

Rekeningnummer: 733-3522204-67

Abonnement Tijdschrift + Lidgeld Heemkundekring: 600 frank

BESTUUR:

Voorzitter: L. Woestenburger, Beatrijs van Nazarethlaan 2, 2382 Poppel	656993
Secretaris: R. Verheyen, Welvaartstraat 14, 2300 Turnhout	421839
Penningmeester: A. Luyten, Berkenlaan 91, 2380 Ravels	658346
Leden: J. Nooyens, Overbroek 15B, 2382 Poppel	658636
L. Schats, Zandoerleseweg 5, 5511 AA Knegsel	040/2053276
F. Slegers, Steenweg op Weelde 60, 2382 Poppel	655751
P. Van Baelen, Weeldestraat 35, 2381 Weelde	655161
L. van den Berk, Mierdsedijk 111, 2382 Poppel	656954
A. Van Gils, Klein Ravels 109, 2380 Ravels	655258
M. Van Gorp, Grote Baan 97, 2380 Ravels	656905
M. Vermeeren, De Meerkens 10, 2382 Poppel	658838
M. Vloemans, Turnhoutseweg 2, 2381 Weelde	655156

REDACTIELEDEN:

L. Schats, Zandoerleseweg 5, 5511 AA Knegsel (Nederland)
F. Slegers, Steenweg op Weelde 60, 2382 Poppel
J. Nooyens, Overbroek 15B, 2382 Poppel
M. Vermeeren, De Meerkens 10, 2382 Poppel
L. Woestenburger, Beatrijslaan van Nazarethlaan 2, 2382 Poppel

LAY-OUT EN REDACTIEADRES:

M. Vermeeren, De Meerkens 10, 2382 Poppel

VOORRADIGE PUBLICATIES:

Jaargang 1 "De Drie Goddelijke Deugden": 400 frank
Jaargang 2 "De Drie Goddelijke Deugden": 400 frank
De Drie van het Noorden: 200 frank
Ravels in Lief en Leed: 400 frank
Ontwerp omslag: ARTI-LINE Beerse
ISBN: D/1996/4081/1

Inhoudsopgave

1. Sint-Jan van Weelde-Straat tussen 1896 en 1951	blz.65
2. Schatputte: Paal tussen Poppel en Esbeek	blz.69
3. N.V. Van Gorp's Moderne Wegenbouw na 60 jaar weg uit Ravels	blz.71
4. Ravels, Weelde, Poppel: "Toen en Nu"	blz.74
5. Vierhonderd jaar Dickens te Ravels en Weelde	blz.77
6. Over de boerderij, de tondeldoos, de breischede, de wagenmakerij en zagerij	blz.82
7. Over de hulp aan Belgische krijgsgevangenen	blz.93
8. Anecdotes over Weelde	blz.95

Sint-Jan van Weelde-Straat tussen 1896 en 1951 (9)

door Laurent Woestenburger

Wij lezen nog steeds in de aantekeningen van pastoor Tubbax. Hij noteerde ijverig allerlei wetenswaardigheden over zijn dorp Weelde.

Een nieuwe kermis te Weelde

Ouderen onder ons herinneren zich nog wel, dat pastoor Tubbax een fervent tegenstander was van danstenten en bals, ook op de kermisdagen. Hij nam daarbij geen blad voor de mond en predikte er vanop de kansel vaak duchtig op los om de mensen daarvan weg te houden.

Een grote zorg voor hem was, dat de kermis in Weelde-Straat, die plaatshad tijdens het octaaf van Sint-Jan, van langsom meer evolueerde naar plezierig uitgaan en dansen. Tubbax beschouwde dat als een ontheiliging van het feest. Hij ging er wel prat op, dat hij er sinds 1926 in geslaagd was: "...met Godes hulp de danstenten en 't spel in de herbergen weg te houden." Hij stak echter niet onder stoelen of banken, dat hem dat veel moeite had gekost, maar dat hij de evolutie toch niet kon remmen. Toen hij in 1935 te weten kwam, dat er in dat jaar dansgelegenheden zouden worden opengesteld, begon hij te verzinnen hoe hij dit zou kunnen tegenhouden. Alweer was hij op de preekstoel geklommen om de mensen te waarschuwen voor het grote onheil, dat danszalen en -tenten over het dorp zouden brengen, toen hem plots een idee te binnen schoot: de kermis moest verplaatst worden. Deze idee lanceerde hij vanop de preekstoel en, jawel hoor, op 20 mei stemde de voltallige gemeenteraad ermee in, dat voortaan de kermis zou gevierd worden op de zondag, maandag en dinsdag van de week na Pinksteren. Het octaaf van Sint-Jan zou dan voortaan slechts kerkelijk gevierd worden. Hoewel hij daarmee de dansfeesten toch niet buiten zijn parochie kon houden, had hij er wel mee bereikt, dat het Sint-Jansfeest voortaan "gaaf en ongeschonden" gevierd kon worden. Naar buiten toe bleef dan de "begankenis"(processie) een luisterrijk gebeuren.

De kapel bij de ingang van de Hegge

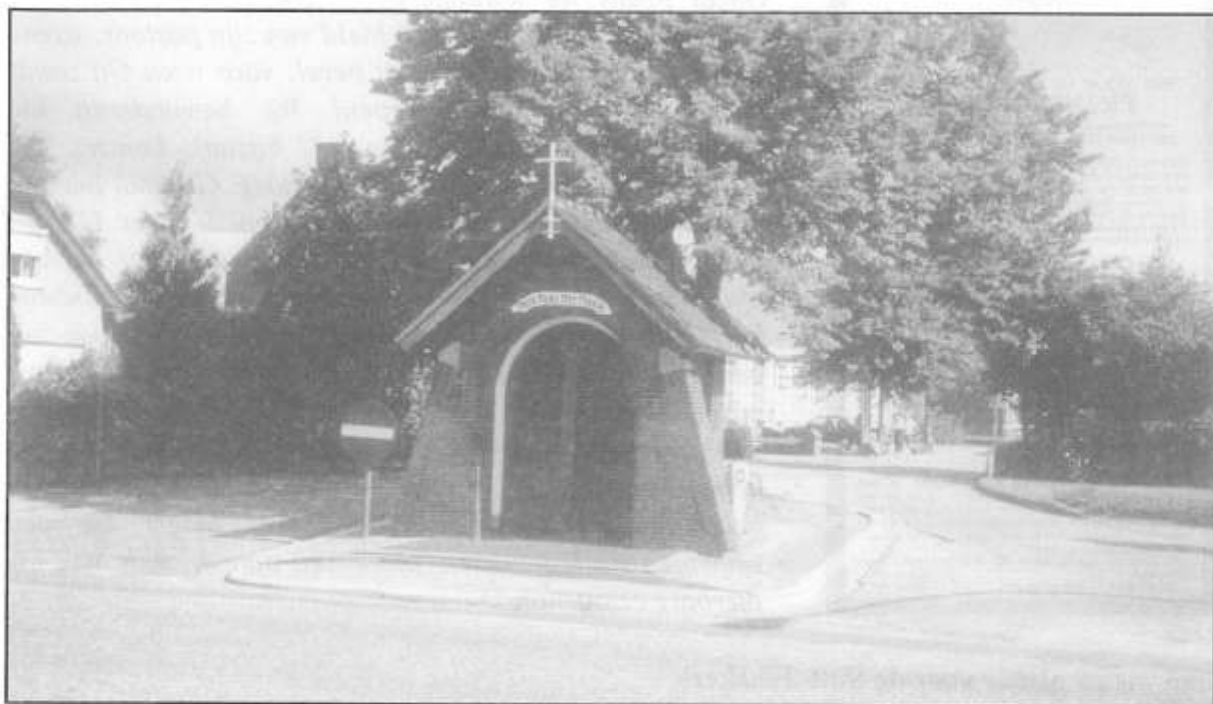
De plaats waar nu de Mariakapel staat, heette in die tijd het Hondseind. Voor 1935 stond daar een klein kapelletje dat rond 1910 was gebouwd door pastoor Jacobs. Het was echter blijkbaar niet erg stevig in elkaar gezet en begon te barsten en dreigde zelfs in te storten. Meer nog, oude mensen van die tijd vertelden, dat voor dat kapelletje er al twee andere hadden gestaan, alle even labiel en bouwvallig.

De oude kapel vooraan in de Hegge omstreeks 1915

Er moest maar eens een nieuwe en deze keer een stevige kapel gebouwd worden, vond pastoor Tubbax. Hij zei zelfs *"dat ze de eeuwen zou moeten trotseren."* Ze zou dan meteen ook kunnen dienen als rustplaats voor de processies. Zijn inspirerend woord zette de gebuurte van het Hondseind ertoe aan om er maar werk van te maken. Burgemeester Dries, die vlakbij de bewuste plaats woonde, nam het voortouw en de pastoor ('t pastoorke noemt hij zichzelf in zijn dagboek) zou het nodige geld inzamelen. Er werd een begroting gemaakt die uitkwam op 5000 frank. De gebuurte bestond toen uit 30 gezinnen, gaande van Frans Van Hees-Segers (nu: August Jansens-Heyns) tot het laatste huis van de huidige Prinsenlaan en het huis van Corneel Bols-Schellekens vooraan in de Hegge. In die 30 huizen haalde Tubbax 2635 frank op. De naar Turnhout uitgeweken buurtbewoner Stan Diels voegde daar nog 500 frank bij en er kon alvast gepland worden. Architect Ritzen uit Wilrijk zorgde voor het plan en Honoré en Constant Vermeulen, beiden uit Weelde, begonnen te metselen op 4 juli. Adriaan De Rijk en zijn zoon Hendrik waren de schrijnwerkers. Uiteindelijk viel de kostprijs wel even tegen, want de slotsom bedroeg meer dan 9000 frank. Maar geen nood hoor, het pastoorke zorgde wel voor de ontbrekende centen. Hij schrijft in zijn dagboek letterlijk: *" 't Pastoorke zorgde dat alles betaald werd! Hoe? Ja, dat weet Joost!"*

Van het Mariabeeld uit de Sint-Janskerk werd door Frans Cornelissen en zoon uit Turnhout een kopie gemaakt. Zuster Maria Virgina (Haeck) van het H.Graf zette er de kleuren op. Alles was kant en klaar op 13 augustus zodat ze die avond ingezegend kon worden en op 15 augustus de "grote processie" er met waardigheid halt kon houden. De kapel staat er nog en het ziet ernaar uit, dat ze tenminste zeker één eeuw zal trotseren.

De huidige Maria-kapel vooraan in de Hegge

Frans Croenen, bekend dorpsfiguur, overleed

Frans was sedert 40 jaar koster-luider van de Sint-Janskapel, later Sint-Janskerk. Hij was een bijzonder geliefd man in zijn parochie. Op 26 oktober was hij als naar jarenlange gewoonte naar de kerk gegaan om de angelusklok te luiden. In die tijd was dat voor de overwegend boerenbevolking een belangrijk signaal. Vele mensen werkten op het veld en konden door het luiden de klok een beetje volgen. "Het klept, dus is het elf uur" zei men dan. Frans deed de angelusklok al zoveel jaren kleppen en keerde dan goedgehumt, met een praatje her en der, naar huis. Zo ook die 26ste oktober. Het was zowat etenstijd toen hij thuiskwam. Hij moest in zijn eentje zijn plan trekken, want pas enkele weken tevoren had hij zijn vrouw naar het kerkhof moeten brengen. Wat er op die middagstond gebeurd is, weet niemand, maar hoe dan ook vond men hem om 13.30 uur dood in zijn zetel. Frans was een zeer dienstvaardig man geweest. Heel de parochie was dan ook present op de begrafenis, die overigens met enige plechtigheid gevierd werd. Zelfs was de fanfare tegenwoordig om hem onder gedempte muziek naar het kerkhof te begeleiden. Frans werd ook meteen een der eersten - de allereerste was gewezen gemeenteraadslid Karel Bols- die op het nieuwe kerkhof werden begraven. Meester Alfons Raeymaekers was in Weelde zowat de officiële spreker van dienst. Hij hield toespraken bij allerlei gelegenheden van enig belang. Ook nu weer, bij de begrafenis van Frans Croenen, hield Fons een indringende lijkrede. Wij citeren hier graag een stukje uit die toespraak: *"Ieder hield van U, den jovialen, doorbraven, ieverigen koster, die voor eenieder even bereidwillig was en behulpzaam, van den wakkeren koster, die elken dag voor dag en dauw de kerkdeur open had en wien zelfs de vroegste kerkgangers niet konden verschalken! Gij hebt de blijde tonen van ons kleine klokje zoveel malen vreugdig doen weergalmen over onze kleine huizen en brede velden. Gij hebt de droeve klokketonen doen klinken voor zovelen van onze dierbare afgestorvenen. Gij hebt zo menigmaal de klok getrokken voor de goede Hemelmoeder. En het is wel een wonder teken dat dit laatste klokgelui op haar dag uw afscheid werd uit ons midden. Moge de goede Lieve Vrouwe dit gedenken!"*

Goede Frans, we bewonderen U, den man van plicht, we bewonderen U, den man, die hield van zijn pastoor, wiens kleinste wens voor U was een bevel: voor wien Gij zoudt door een vuur zijn gelopen! We bewonderen uw edelmoedigheid! Geld was voor U bijzaak. Immers, uw kapel was uw leven en dat was U genoeg. Gij hadt immers de volle en diepe overtuiging dat de goede Heer U alles honderdvoudig zou belonen! Goede Frans, wij hebben altijd van U gehouden en een grote plaats in ons dankbaar harte gegund. Die plaats blijft gij innemen. Dankbaar zult ge blijven voortleven in het geheugen van uw brave parochianen, en nog dikwijls zal een vurig gebed ons smekend hart ontvliden naar den troon van Hem, die, we hopen het vurig, U reeds heeft opgenomen tussen zijn gelukzaligen. Vaarwel, beste Frans, moget Ge den eeuwiggen vrede genieten, hierboven aan de zijde van uw dierbare echtgenote".

Een nieuw altaar voor de Sint-Janskerk

In november 1936 kreeg de in 1928 vergrote kerk van Sint-Jan een nieuw altaar. Het vorige was blijkbaar een voorlopig, want het was pas in datzelfde jaar geplaatst. Omdat het koor een nieuwe vloer en nieuwe muurtegeltjes had gekregen, vond Tubbax dat meteen ook maar het altaar vervangen moest worden. De ontwerper was Jos Ritzen en de maker de Firma R. & G. Peeters uit Antwerpen. Het was een voor die tijd dure onderneming, maar dat schrok als naar gewoonte pastoor Tubbax niet af. Het totale bedrag van 11.672,50 frank moest alweer gedekt worden door giften. Wie zich de vorige afleveringen in ons tijdschrift nog herinnert, weet dat Tubbax een ongekende ijver aan de dag legde om geld in te zamelen en dat hij daar wonderwel in slaagde. Maar hij wist zelf en met zijn familie ook wel bij te passen. Zo haalde hij als enige erfgenaam van de Ravelse pastoor Van Mechelen uit zijn erfenis 7.172,50 frank om het altaar mee te betalen. De rest was betaald door kosteres Maria Segers (2000 frank) en de echtgenote van Frans Van Rompaey (2500 frank).

Nog enkele feiten op een rijtje

- Pater Sels vertrok in 1935 naar de missie. August Bax werd priester gewijd en pater Verschuren kwam met vakantie uit Molokai. Pater H. Bax (scheutist) kwam na 11 jaar terug uit Congo.
- In dat jaar stierven in de parochie Sint-Jan 12 mensen, maar werden er 31 geboorten en twee huwelijken geregistreerd.
- In 1936 trouwden er 6 koppels, stierven er 13 mensen en werden er 28 kinderen geboren.
- Verscheidene beelden uit de Sint-Janskerk werden datzelfde jaar gerestaureerd, o.m. de beelden van Sint-Jan-Baptist, de H. Zacharias en de H. Elisabeth. Ook een aantal beeldjes van engelen van het bij de vergroting van de kapel afgebroken altaar kregen een restauratiebeurt. Dat opknapwerk gebeurde door Frans Cornelissen uit Turnhout.
- Op 6 oktober 1936 kwam kardinaal Van Roey naar Weelde om er de eerste steen te leggen van Emmatis. Tubbax beschrijft het geplande gebouw als een "rusthuis voor vrouwelijke katholieke actie".
- Op 11 december 1936 stierf ingevolge een "bloedsopdrang" notaris De Bougne. Deze man was erg goed gezien te Weelde en zijn overlijden betekende voor vele mensen een groot verlies. (Wordt vervolgd)

SCHATPUTTE: PAAL TUSSEN POPPEL EN ESBEЕК

door Jan van Helvoirt

In "De Drie Goddelijke Deugden" nr. 9 vraagt Louis Schats zich in het artikel "Het Schatshoekje (3)" af of we de toponiemen Schatputte en Schatrijt niet beter kunnen herdopen in resp. Schotputte en Schotrijt.

Mede door de Schats/Schots-verwarring die veelvuldig in de archieven voorkomt, speelt hij met de gedachte of Schatputte de oorsprong van zijn familienaam zou zijn! Aan deze vertwijfeling wil ik hierbij paal en perk stellen. In Esbeek komen we ook wel interessante "toponiemen-verwarringen" tegen: *Cromschutten* en *Cromschoten* komen beide voor! Vanuit Esbeek protesteer ik uiteraard bij deze tegen deze vermeende herdoping: een van de oudste toponiemen van Esbeek blijft onveranderd *Scatputte*.

De palen van Beek.

Vanaf de eerste helft van de veertiende eeuw werd de samenhang tussen de woeste gronden, de *gemeynten of aerden*, en de gevormde dorpen en herdgangen juridisch verankerd door gemeyntbrieven. Poppel/Weelde kregen hun *Aertbrieff* op 24 juni 1331 en Beek sloot dat jaar de rij op 31 augustus.

De begrenzing van de gemeynt kreeg gestalte door verschillende soorten "palen": de raderen van een watermolen, het midden van een rivier, een zandheuveltje, bruggen en voordren. Ook het plaatsen van grote keien kwam veelvuldig voor. Bij *Scatputte* zou het gaan om een oud ven waar turf gestoken werd. Schat-turf zou een bepaald soort "dunne turf" zijn! Maar het wemelde daar van de vennen: *Rondt ven*, *Hexbos ven*, *Blom ven*, *Moer venneke*, *den Boomgaert*, *de Dry vennen*, *Hex ven*, 't *kleijn Goorbleck* enz. En juist in een van die vennetjes lag de gemeyntsgrens met Beek, Mierde en Poppel/Weelde. De betekenis van het element "schat" is hier volgens mij ook: grens of scheiding!

Op 8 september 1633 werd die *Scatputte* nog uitgediept door vertegenwoordigers van Beek en Poppel/Weelde. *Scatputte* is de zuid-oostelijke punt van de oude gemeynt van Beek: het lag kaarsrecht ten westen van Tulder en kaarsrecht ten zuiden van *Hulsenvoort*, de volgende "paal". Nu herinnert slechts de straatnaam Schatrijt in het nieuwe geïsoleerde bungalowpark van Poppel aan de *Hoenderweg* hier nog aan.

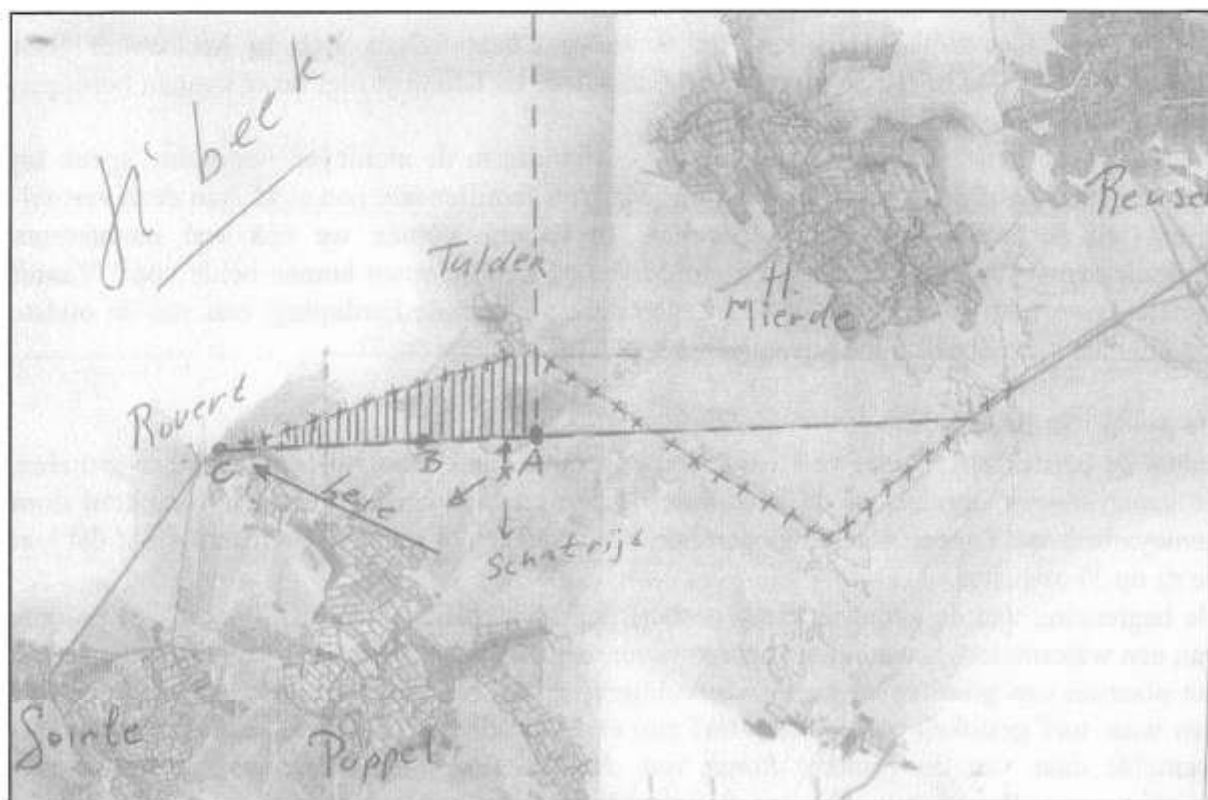
Grensconflict.

Na de lange geschiedenis van de gemene gronden van Weelde, Poppel, Ravels, Hilvarenbeek, Mierde en Baarle kwam er een einde aan de onderlinge geschillen in de 19e eeuw. Voorheen werden de grenzen uiteraard regelmatig gecontroleerd en onderhouden. Op 5 december 1818 verscheen een gemeenschappelijke verklaring. Hierin werd een overzicht gegeven van de scheiding zoals deze werd vastgelegd in het schepenregister van Weelde in 1644. Tegelijkertijd werd de *Aertbrieff* van Jan II uit 1331 opnieuw onderzocht.

Op 6 februari beurde Dirk van Laarhoven f 2-4-0 voor het *steken en planten van Berke Heesters op de Reen van Poppel*. In een bericht van 26 juli 1762 lezen we: *aenstaende deynsdag en donderdag sullen begaan en opnuws hoope of paalen stellen op den reen inde heyde ten eynde een ider weeten magh deselve hey en torff mogen haalen en wordt bij dese gestelt een peene van drie gulden te verbeuren bij de overtreeder in 't misbruyken van de*

heyde als van outs. Jan Schilders en Peter Cornelis Maes beurden op 26 juni 1794 elk tien stuivers, omdat zij ieder eenen dag hebben gevaceerd tot het affpaelen van de Reen tusschen Hilverenbeeck en Poppel.

Grensconflicten kwamen voort uit het feit dat de bewoners van Tulder vrij de hei in mochten gaan en vooral uit het feit dat de dorpsgrens niet samenviel met de gemeeytsgrens! Bekend is het proces dat Catharina van Dun van de Tulderhoeve tussen 1765 en 1771 voerde met die van Poppel. Haar "beesten" werden bij zo'n ven vlak bij Schatputte gearresteerd.

----- = grenzen tussen de gemeeynten

+++++ = grenzen tussen de dorpen

////// = omstreden gebied tussen Esbeek en Poppel

A = paal Schatputte, B = paal Hulsenvoort, C = paal Rovertse watermolen, X = Schatrijt.

Waterconflict.

De Schatputte was gelegen in een moerassig laag gelegen gebied waar het, zoals reeds is opgemerkt, wemelde van de vennen. Om de zaak enigszins te ontwateren werd in het verleden de *Schatreyt* gegraven. Bij deze geef ik de heer Schats een schot voor de boeg om ook aan *Schatreyt* maar niet te tomen!

Eeuwenlang vloeiende het overtollige heidewater via de *Schatreyt* naar de Leye. Tot het gewraakte moment dat de regeerders van Poppel en Weelde een dam of dijk lieten aanleggen. Daardoor moest het water koers nemen via Tulder naar Esbeek (nu onze Hoogeindse Beek) en had Poppel, gevrijwaard van overtollig water, zijn schaapjes op het droge! Hierdoor ontstond er een enorme wateroverlast voor de Esbeekse boeren. Hoewel *Esbeek* "modder-beek" betekent, was dit toch te veel van het goede.

Bovenstaande onenigheid vond ik onlangs op een ongefolieerd en ongedateerd rondzwervend velletje in een O.A.A.-boek van 1780. Daar onze zuiderburen van een *groote coppieusigheyt* beticht werden, geef ik het bericht integraal weer.

Seker waeter gelegen op den poppelschen en weldschen aert en heijde genaemt de Schatrijdt het welck oock corespondentie heeft met een groot waeter genaemt de poppelsche en weldsche lijde met den een eijnde gelegen strecken naer poppel ontrent 1½ quaert van de poppelsche revier ofte stroom alwaer die gemelde waeters van over alle oude imemorale tijden hunnen afstreck hebben gehadt op de revieren van poppel ende nu over eenigen tijdt door eenen dam of dijk die de regeerders van poppel en welde voor de gemelde Schadtrijdt hebben laeten op werpen ende maecken. Die gemelde waeteren dwingen haerer coers te nemen langhs de tulderhoeve op hilvarenbeeq op den gehuchten genaemt esbeeq waer door de naebuieren van esbeeq en meer anderen hun huijsen stallen schueren koomen onder waeter te loopen. Ende oordeele dat alle groote waters en vennen haeren afstrek behoorden te hebben op de naeste revieren.

Ende oversulx heeft Jan Waegemaekers ten opsichte van het gemelt werck (omme die naebuieren van asbeeq eenighsins wat te ontlasten van de seffens aenkoomende waeteren) differente reijse minnelijck versoght van sekere twee wallekens of damme gelegen tende de soo genaemde Acker-rijdt achter de tulderhoeve weldwaerts (de welcke naer verloop van tijdt eenighsins sijn versleten en geen waeter genoghsaem meer conne keeren en wederhouden) omme de selve te repareren omme de gemelde waeteren wat langhsaemiger te laeten afkoemen ende loopen: op welck versoek die regeerders van poppel geen voldoeninge en koemen te geven van de gemelde dammen of walle door hem te laeten repareren tot ontlastinge met een woord een groote coppieusigheijdt selfs niet te willen ofte een ander te parmiteeren van te reppareren sonder dat iemant can seggen dat die van poppel daer door eenige de minste preuditie of schaede konnen lijden van die waeters daer eenen dagh min of meer in die hey vennen te houden en ander groote schade veroorsaeke.

Ik hoop dat beide toponiemen mede door bovenstaand berichtje, dat op tijd boven water kwam, verder ongemoeid tussen Poppel en Esbeek de geschiedenis in mogen gaan. Tot slot is het Poppelse water nu na eeuwen wel welkom in Esbeek dat stilaan aan het verdrogen is!

N.V. Van Gorp's Moderne Wegenbouw na 60 jaar weg uit Ravels

door Marc Van Gorp

Wij moeten ver terug gaan in de tijd om de "roots" van het bedrijf te vinden dat na 60 jaar wegging uit Ravels. In 1901 vestigt Jef Van Gorp, gehuwd met Maria Wuyts zich te Ravels. Jef Van Gorp begint er te werken in de cementfabriek C.B.R. Na korte tijd gaat Jef Van Gorp werken bij de heer Petit, een Waal, en voert voor hem dijkwerken uit o.a. aan het kanaal Dessel-Schoten. Spoedig mag hij werken uitvoeren in onderaanneming, en krijgt hij het bevel over meerdere werklieden. De volgende stap die Jef Van Gorp zet, is die van ondergeschikte naar zelfstandige ondernemer. In 1911 begint Jef Van Gorp met het aanleggen van landbouwwegen, wat eigenlijk alleen neerkomt op het verharden van oude karsporen. Hij heeft dan ook reeds enkele arbeiders die bij hem in dienst zijn. Vooral na de eerste wereldoorlog is er meer en meer werk voorhanden, en ook de zonen van Jef Van Gorp willen de handen uit de mouwen steken. Maria Wuyts die de zorg heeft voor een groot gezin, 4

zonen en 4 dochters, doet het werk op de boerderij en heeft een herberg en pensionhuis. Midden de jaren dertig, wanneer de vier zonen en een schoonzoon reeds werkzaam zijn bij Jef Van Gorp, wordt besloten een N.V. op te richten. Ondertussen hebben Jef Van Gorp en zonen reeds heel wat machines en het risico wordt te groot om als eenmanszaak verder te blijven werken. Op 7 mei 1937 wordt voor Notaris Fernand Dierckx te Turnhout de N.V. Van Gorp's Moderne Wegenbouw opgericht door: Jef Van Gorp (vader), Frans Van Gorp, Henri Van Gorp, Louis Van Gorp en Jan Van Gorp (zonen), Jan Frans Willems (schoonzoon gehuwd met Elisa Van Gorp) en Leontina Van Gorp (dochter).

In de stichtingsakte staat vermeld dat het volgende machinepark wordt ingebracht in natura: *"een asphaltmachien met toebehoren, een locomobiel, een camion Ford, een camion Fargo, een camion International met sleepwagen, een luxe-auto Chrysler, twee woonwagens en twee barakken"*. Aangezien Frans Van Gorp de enige zoon is die middelbaar onderwijs heeft gevolgd, wordt hij door zijn vader, broers, schoonbroer en zuster, verkozen tot afgevaardigd-beheerder. De andere leden van de familie worden beheerder en commissaris. Alle beslissingen voor grote aankopen en investeringen worden door de raad van beheer genomen. Waar voor 1940 de verplaatsingen naar Vorselaar, Olen of Herentals met de fiets gebeurden, er werd dan gewerkt van 7 uur 's morgens tot 6 uur 's avonds-, komen na de Tweede Wereldoorlog eerst veel legervrachtwagens en machines ter beschikking. Later volgen dan stilaan nieuwe vrachtwagens en materiaal. Vooral na de oorlog is er werk genoeg en volgt een snelle groei. Er wordt ook stilaan gedacht aan het investeren in nevenactiviteiten die nauw bij de wegenbouw aanleunen, dit om diversificatie en spreiding van risico's te bekomen. Een kleine betonfabriek, waar vooral producten worden gemaakt die voor eigen werken moeten dienen wordt opgestart; later volgt ook een vloerenfabriek. In de jaren vijftig en zestig is N.V. Van Gorp's Moderne Wegenbouw actief in de meeste gemeenten van de provincie Antwerpen. Ook worden enkele vliegvelden aangelegd, o.a. te Bierzet, Kleine Brogel en Zutendaal. Aan de verwezenlijking van de autostrades in België helpt de N.V. Van Gorp ook goed mee. Zo worden delen van de E3 en van de E10 aangelegd.

In deze periode zijn er tussen de 650 en 730 mensen in het bedrijf tewerkgesteld. De meeste arbeiders komen uit Ravels en uit de omliggende gemeenten. Heel veel families werken dan drie generaties na elkaar bij N.V. Van Gorp. Van Gorp draagt dan ook ontegensprekelijk bij tot de ontwikkeling en groei van de Noorderkempen. Tot in 1966 blijft de raad van bestuur, verkozen bij de oprichting in 1937, het bedrijf runnen. In dat jaar worden de zonen, schoonzoon en dochter van Jef Van Gorp, in de raad van bestuur vervangen door vier kleinzonen en de man van een kleindochter, die elk tot een andere tak van de familie behoren. Het bedrijf komt dan onder de leiding te staan van André Van Gorp (gedelegeerd bestuurder), Jos Van Gorp, Charel Porto-Carrero, Jos Willems en Marc Van Gorp (bestuurders). De meesten van de kleinkinderen van Jef Van Gorp zijn in het bedrijf of in een van de zusterbedrijven actief. De zusterbedrijven van N.V. Van Gorp zijn de volgende:

- N.V. Bouw en Studie: dit bedrijf kan als groothandel in bouwmaterialen, cement, grind, steenslag, zand e.d. goedkoper aankopen dan het moederbedrijf.
- N.V. Van Gorp Bouw: dit bouwbedrijf wordt opgericht teneinde op familiegronden in Brasschaat appartementen op te richten. Verscheidene appartementsblokken worden neergepoot, met in totaal 240 appartementen.
- N.V. Container Transport: als transportbedrijf wordt vooral het vervoer gedaan voor N.V. Van Gorp naar de verschillende werven toe, en voor derden wordt vooral cement in bulk vervoerd.

- N.V.Locmat: dit Waals bedrijf werd door Van Gorp gekocht, en staat in voor de aankoop van machines, die worden verhuurd aan de N.V.Van Gorp.
- N.V.Abar: teneinde zelf voor het recycleren van bouwpuin te kunnen instaan, werd dit bedrijf opgestart. In 1992 wordt door N.V.Abar de grootste puinbreker in Europa voor bouw- en slooppuin te Wijnegem geïnstalleerd, en in 1994 wordt de grootste mobiele puinbreker voor het breken op diverse werven aangeschaft.

De grote werken te Antwerpen, zoals het aanleggen van de Scheldelaan en de Noorderlaan, belangrijke werken in de Antwerpse haven voor Hessenatie en Seaport, diverse grote werken in de petrochemische nijverheid zoals bij de bedrijven Essochem, Kaneka, BASF, Nafta, RBP en andere, geven de naam Van Gorp een grote bekendheid. Maar Van Gorp werkt niet alleen voor derden, openbare besturen en andere diverse opdrachtgevers. De realisaties van Van Gorp voor het eigen bedrijf zijn niet te onderschatten, zoals blijkt uit een kleine greep van grote verwezenlijkingen:

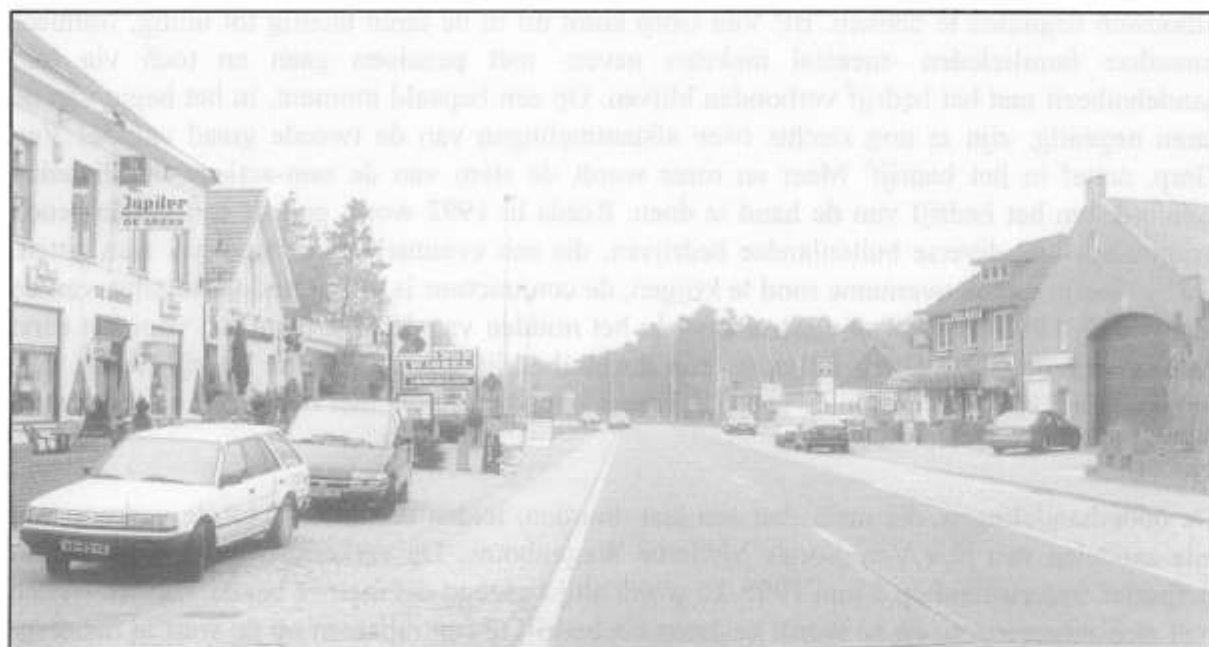
- bouwen van twee grote productiehallen te Ravels, met daarin een volledig geautomatiseerde betonproductenfabriek;
- oprichten van een bedrijfshal van 5500 m² als werkplaats en garage te Ravels;
- bouwen van kantoor- en conciërgegebouwen te Ravels, Schoten-Wijnegem en Meerhout;
- oprichten van asfalt- en betoninstallatie met herstellingshal voor machines te Schoten-Wijnegem;
- bouwen van asfalt- en betoninstallatie te Meerhout, installatie van een weegbrug van 50 ton en bouwen van herstellingshal voor machines.

Alle realisaties die Van Gorp doet, gebeuren met eigen middelen. N.V.Van Gorp's Moderne Wegenbouw is altijd een familiebedrijf gebleven. Een familiebedrijf heeft naast zijn sterke kanten, ook enkele nadelige kenmerken; o.a. de opvolging wanneer de familieleden van de derde graad zich willen doen gelden, terwijl familieleden van de tweede graad stilaan aan afbouwen beginnen te denken. Bij Van Gorp komt dit in de jaren tachtig tot uiting, wanneer meerdere familieleden -meestal mekaars neven- met pensioen gaan en toch via hun aandelenbezit met het bedrijf verbonden blijven. Op een bepaald moment, in het begin van de jaren negentig, zijn er nog slechts twee afstammelingen van de tweede graad van Jef Van Gorp, actief in het bedrijf. Meer en meer wordt de stem van de non-actieve familieleden gehoord, om het bedrijf van de hand te doen. Reeds in 1992 wordt gestart met verkennende gesprekken met diverse buitenlandse bedrijven, die een eventuele overname wel zien zitten. De tijd is rijp om de overname rond te krijgen; de conjunctuur is goed, en de resultaten van de jaren 1992, 1993 en 1994 zijn uitstekend. In het midden van 1994 krijgen wij voor het eerst contact met de firma Screg-Belgium, een dochterbedrijf van het Franse bedrijf Screg, zelf opgericht in 1898, en een van de grootste Franse bouwbedrijven, met realisaties en referenties in heel Frankrijk en Noord-Afrika.

De onderhandelingen, die meer dan een jaar duurden, leiden uiteindelijk tot de verkoop van alle aandelen van N.V.Van Gorp's Moderne Wegenbouw. De verkoopsovereenkomst wordt definitief ondertekend op 5 juni 1995. Er wordt altijd gezegd dat nieuwe bazen, nieuwe wetten met zich meebrengen; en zo wordt besloten het bedrijf te centraliseren op de werf te Schoten-Wijnegem. Op 31 juli 1997 verhuizen de kantoren van Ravels naar Schoten-Wijnegem, en op 31 december 1997 verhuizen ook de bedrijfsuitrusting, magazijnen, garages en installaties richting Schoten-Wijnegem. Een bedrijf dat van 7 mei 1937 in Ravels zijn onderkomen had, gaat na iets meer dan 60 jaar weg uit onze gemeente.

Ravels, Weelde en Poppel: "Toen en Nu"

door Laurent Woestenburg

Poppel: De Grens. In de verte de slagbomen en vooraan een paar grenscafés. Nu zie je duidelijk de toegenomen zakelijkheid, want er zijn nog steeds zaakjes te doen tussen de twee landen. Alleen de weg is er niet beter op geworden.

Weelde. Het vroegere Kerkstraatje, nu de Torenstraat. De oude, typische lage huizen van Lien van de meulder, de familie De Bont, enz. hebben nu grotendeels plaatsgemaakt voor nieuwbouw. De kasseien zijn ook verdwenen. Het zicht op de prachtige Sint-Michiëlstoren wordt er na de restauratie alleen maar mooier op.

Ravels. Het centrum van Ravels met rechts het huis van vroedvrouw Mieke Pijn (Pijnenborg), ernaast het café met duivenbond van Toon Heyns en voorbij de kerk het schoolhuis waarin de stichter van onze vereniging Toon Van Gool nog woonde. Links stonden het gemeentehuis en het huis van veldwachter-boer Van Deun. Helemaal verderop woonde de grafmaker. Let ook op de wegwijzer. Nu biedt het kerkplein een open parkeerruimte.

Vierhonderd jaar Dickens te Ravels en te Weelde

door Willem Paulussen (†) en Frans Vosters

Inleiding

De naam Dickens is een patroniem afgeleid van Diederik of Richard en is wellicht van Engelse oorsprong. In Engeland komt deze naam voor het eerst voor in de "Curia Regis Roll's" van Yorkshire in 1207. De cijsboeken van de Hertog van Brabant uit 1544, waarin de belastingbetalers van Ravels en Weelde voorkomen, maken geen gewag van die naam.

Indien de stam Dickens van Engelse oorsprong is, zou hun verschijning in Ravels in verband kunnen staan met de godsdienstoorlogen van de 16e eeuw. In 1555 zijn vele mensen uit onze gewesten naar Engeland uitgeweken, in 1565 daarentegen zijn er veel bemiddelde Engelse katholieken naar de Nederlanden gekomen. Vanaf 1585 kreeg het Hollandse leger herhaaldelijk hulp van Engelse legertroepen in hun strijd tegen de Spaanse onderdrukking, en een achtergebleven Engelse soldaat zou dan wel eens de stamvader van de Dickens-stam kunnen zijn. Deze mogelijk Engelse afkomst kon echter nog niet bewezen worden en is derhalve niets meer dan een denkoefening.

Driehonderdvijftig jaar geleden behoorde de stam Dickens tot de gegoede ingezetenen van Ravels, en omstreeks 1650 weken leden van de Ravelse Dickens-stam uit naar Weelde. Ze vestigden zich daar op het gehucht De Leemputten, waar in 1994 nog afstammelingen van die eerste stamvader te vinden zijn. In 1802 waren er op de Leemputten vier boerderijen bewoond door leden van de Dickens-stam. Het bevolkingsregister van Weelde uit 1820 vermeldt deze vier gezinnen:

- De weduwe Waltherus Dickens, Joanna Maes, met een hoeve van 3200 roeden
- Jan Dickens-Joanna Michielsen met een hoeve van 2650 roeden
- Adriaan Dickens-Cornelia Broeckx met een hoeve van 2600 roeden
- Jacobus Dickens-Anna Maria Van Fyndhoven met een hoeve van 2143 roeden. Jacobus Dickens bewoonde het stamhuis "De Nouw Leyns", en dat is de boerderij die in 1983 gelegen is op de Leemputten 11.

Tweehonderdveertig jaar lang werd het stamhuis door zeven generaties Dickens bewoond. In 1656 kwam Joost Dickens uit Ravels op de Nouw Leyns boeren en op 10 juni 1895 werd deze boerderij door Christiaan en Ferdinand Dickens voor negenduizend frank verkocht aan Joannes Petrus Verhoeven (Jan Boeren). De boerderij was toen 12 ha groot. Christiaan Dickens baatte toen de hoeve uit en zijn jongste dochter Anna Maria Catharina Dickens, die later Antoon Paulussen huwde, was de laatste Dickens' telg die op de Nouw Leyns geboren werd in 1893.

Veranderingen van de familienaam Dickens in de 17e eeuw

Bij het begin van de 17e eeuw werd de naam Dickens in Ravels niet vernoemd. Er was een stam die Aerts, Artsen en Jacobs als familienaam had en een andere stam die Henrix heette. In 1562 was Joos Artsen schepen te Ravels en in 1581 was daar spraak van Joos Aertsen Van Dijck (R.R.29 folio 37r en 89r). In de rekeningen van het Armenbestuur of de Heilige Geesttafel werd in 1611 Ariaen Henrix, alias Dickens, als "Heyliggeestmeester van Sinte Servaes tot Ravels" vernoemd. Adriaan Henrix was gehuwd met Adriaenken Joos Adriaensen, de pachter van de hoeve van Tongerlo op het Gilseinde te Ravels. We hebben nog geen idee hoe de stammen Aerts-Jacobs en Henrix verwant zijn, maar in 1661 was Jan Dickens, van de Aertsen-stam voogd over de weduwe en kinderen van Jan Ariaen Henrix (R.R.33 folio 56v)

Met zekerheid weten we dat onze stamvader Aert Jacobs was, vermoedelijk geboren rond 1570 en gestorven te Ravels in 1635. De naam Dickens verdween tijdelijk (tussen 1650 en 1700) om vervangen te worden, eensdeels door de naam Servaessen, Servaes en Faessen, en anderdeels door de naam Aerts of Aertssen. Na 1700 dook de naam Dickens terug op in de parochieregisters. Vermoedelijk heeft de parochiale geestelijkheid de scheefgezakte registratie weer rechtgezet om opnieuw orde op zaken te stellen.

Een familienaam was in die tijd van weinig betekenis. Door de beperkte omvang van de bevolking was de eigennaam gekoppeld aan die van de vader en de grootvader een voldoende ruime omschrijving om de afstamming van de boreling weer te geven (vb: Joannis Jacobi Petri en Maria Walteri Corneli). Deze manier van naamgeving is anno 1994 nog steeds niet volledig uitgestorven. Uit het nazicht der cijsboeken (1466-1544) bleek dat de familienaam in die tijd meer aan zijn trekken kwam dan in de 17e eeuw. Op het einde van de 16e eeuw waren er in Ravels twee gebroeders Dickens die als voornaam droegen Arnold (Aert) en Servatius.

Arnold Dickens had minstens vijf zonen:

- 1. Servatius
- 2. Jacobus
- 3. Mathijs
- 4. Gijsbrecht
- 5. Gulielmus

Servatius Dickens had minstens zes zonen:

- 1. Arnoldus
- 2. Joannes
- 3. Henricus
- 4. Wouter
- 5. Sebastianus
- 6. Jacobus

Wanneer deze leden van de Dickens-clan voor nazaten begonnen te zorgen, zien we in de parochieregisters van Ravels en van Weelde dat bij de kleinkinderen van Aert (Arnoldus) Dickens de familienaam werd vervangen door Aerts of Aertsen en bij de kleinkinderen van Servatius Dickens werd de familienaam vervangen door Servaes, Servaese, Servaessen, Servasen en Faessen.

Voorbeelden uit de stam van Servatius Dickens:

Uit het gezin van Henricus Servatius Dickens en Lucia Gerardus Geerts werd de geboorte van een zoon opgetekend in de parochieregisters van Ravels en van een andere zoon in de parochieregisters van Weelde, als volgt:

- te Ravels op 1/7/1671: Arnoldus baptizatus est filius henrici Servatii Dickens et Lucia Gerardi Geerts conjugum.
- te Weelde op 13/1/1674: Cornelius baptizatus est filius henrici Servaessen Ravelensis et Lucia Gerardi Geertsens Weeldensis conj.

Verder vindt men in de parochieregisters van Weelde op 5/4/1682 de sponsalia van Hermanus Henrici Servaessen en Perijn Henrick Van Miersel. En op 19/4/1682 vind men: Matrimonium van Hermanus Henrici Servaessen en Petronella van Miersel. Alle kinderen uit deze echt worden bij hun geboorte als Servaessen ingeschreven:

- A. 18/3/1683 Lucia Servaessen
- B. 2/8/1686 Stephanus Servaessen
- C. 18/10/1688 Henricus Servaessen
- D. 27/3/1690 Dymphna Servaessen
- E. 6/9/1692 Henricus Servaessen
- F. 4/8/1695 Anna Servaessen
- G. Cornelia Servaessen
- H. 20/12/1697 Anna Servaessen
- I. 17/10/1700 Lucas Petrus Servaessen

Stephanus huwde op 12/1/1717 te Weelde met Gertrudis Van den Heuvel. In de huwelijksakte staat hij ingeschreven als Stephanus Dickens. Zo ook heten alle kinderen uit dit gezin Dickens. Ook de ooms en tantes, eertijds als Servaessen ingeschreven dragen in de doopakten de naam Dickens.

- 6/10/1717 Catharina Dickens, meter: Petronella van Miersel
- 24/11/1721 Anna Maria Dickens, meter: Lucia Dickens
- 11/12/1725 Henricus Dickens, peter: Petrus Dickens
- 7/9/1734 Petronella Dickens, meter: Dymphna Dickens

Petrus Servaessen onder I vernoemd, huwde te Weelde op 29/10/1732 met Cornelia Bax onder de naam Petrus Dickens. Ook al de kinderen uit dit huwelijk droegen de naam Dickens.

- 22/1/1733: Petrus Dickens, peter: Hermanus Dickens
- 4/8/1734: Adrianus Dickens, meter is Anna Dickens
- 27/4/1736: Petrus Dickens, peter is Cornelius Van Spaendonk die op 7/7/1733 Lucia Dickens huwde.
- 29/12/1738: Hermanus Dickens, peter is Cornelius van der Aa die op 3/5/1737 Anna Dickens huwde.
- 12/12/1740: Anna Catharina Dickens, meter is Dymphna Dickens
- 22/9/1745: Josephus Dickens, peter is Stephanus Dickens

Voorbeelden uit de stam Aert of Arnold Dickens

Mijn voorvader was Judocus van Jacobus van Arnoldus Dickens. Hij huwde op 26/9/1656 te Weelde met Jenneke Janssen. In de parochieregisters van Weelde staat hun huwelijk

ingeschreven als volgt: Contraxerunt matrimonium Judocus Jacobi Aertsen Ravelensis et Joanna Walteri Joannis Weldensis. Hun zes kinderen werden als volgt geregistreerd:

- 1. 9/12/1657: Margaretha, vader: Judocus Arnoldi, moeder: Joanna Walteri Jois
- 2. 6/1/1661: Walterus, vader: Judocus Jacobi, moeder: Joanna Walteri Joannis Weldensis
- 3. 1/6/1666: Christina, vader: Judocus Jacobi Ravelensis, moeder: Joanna Walteri Joannis
- 4. 16/12/1670: Jacobus, vader: Judocus Jacobi Dickens, moeder: Joanna Wouter Jans
- 5. 30/12/1674: Cornelius, vader: Judocus Jacobi Dickens, moeder: Joanna Gualteri Janssen
- 6. 25/9/1679: Joannes, vader: Judocus Jacobi Dickens, moeder: Joanna Gualteri Janssen

Verder werd hij in 1656 geregistreerd als Judocus Jacobi Aertssen, in 1662 als Judocus Jacobi Aertssens en in de schepenregisters van 1694 vind men hem terug onder de naam Joos Jacob Dickens. Judocus Dickens had een zuster Dymphna die gehuwd was met Gerard van Nicolaas Geerts uit Weelde. Dat de familienaam van weinig tel was ervaren we het beste uit de inschrijvingen van hun kinderen in het doopregister van Weelde.

A. 16/11/1665: Cornelia Baptisata est filia Gerardi Nicolai Gerardi et Dymphna Servatii Ravelensis, conjugum. Peter was Petrus Adriana, meter was Cornelia Martini.

B. 30/7/1668: Margarita Baptizata est filia Gerardi Nicolai Geerts et Margareta Jacobi Dickens. Peter was Gulielmus Gerardi Geerts, meter was Elisabeth uxor Gisberti op de Wildert Ravels

C. 29/3/1673: Martinus Baptisata est filius Gerardi Nicolai Geerts Weeldensis et Dymphna Jacobi Aerts Ravelensis. Peter was Judocus Jacobi Dickens, meter was: Joanna uxor Francisci

D. 29/10/1677: Maria Baptisata est filia Gerardi Claes Geertsen et Dymphna Jacobi Dickens Ravelensis. Peter was: Cornelius Sebastiaensen, meter was: Margareta filia Judoci Jacobi Dickens. De meter Margaretha had bij haar inschrijving in het doopregister op 9/12/1657 als familienaam enkel Arnoldi.

De moeder Dymphna Dickens wordt onder A tot de Servatius-stam gerekend, waartoe ze niet behoort. Onder B wordt er gefaald met haar voornaam. Onder C heette ze Aerts, tot welke stam ze inderdaad behoorde, en onder D lezen we uiteindelijk een keurige versie van haar identiteit.

De naam Aerts-Aertssen is wel vroeger hersteld dan de naam Servaessen. Het is mogelijk dat er van de Aerts-stam in Ravels nog families overblijven die oorspronkelijk Dickens hebben geheten!

Aert Jacobs - vulgo Dickens - Arnold Aerts

Aert Jacobs was gehuwd met Dinghe of Dymphna, een dochter van Faes Huybs. Zij kochten op 23 juni 1614 van Gijs Cornelis Faes Huybs en zijn broer Faes: "...dalen van den Langen acker gelegen bij de Tussenstrate, delen in de wetteringhe, van den Meeracker, van de Evenacker, van de Maatvennen, van het Halfmaatven en van andere wouwers". (R.R. folio 16r) Op 12 maart 1631 werd hierop door Aert de laatste schuld betaald (R.R.30 folio 16r) Op 25 augustus 1615 kocht Aert Jacobs op een koopdag de hoeve of "*Stede De Luyten Hoff*" voor 130 Rijnsgulden. Daarbij kocht hij in het Halfmaatven grond voor 140 Rijnsgulden en grond in de Maatvennen voor 75 Rijnsgulden (R.R.30 folio 114r)

In 1615 trad Aert Jacobs op als voogd over twee minderjarige kinderen van Peter Faes Huybs, verwekt bij Anneke Simon Ooms (R.R.30 folio 113r). In 1631 had Aert Jacobs zijn meubels

en hafelijke goederen verkocht voor 800 gulden. Al eerder had Aert aan zijn zoon Jacob "*den Lyntacker*" verkocht (R.R.31 folio 85r). Ook verkocht hij aan Jan Henrix "*den evenacker*" voor 125 gulden en het "*maetven*" op 26/4/1630 voor 500 gulden, waarvan kwijting op 30/11/1633. Op 24 februari 1632 bleek Simon Van Dijk pachter te zijn van een "*huys met hoff en de putacker toebehorend aan Aert Jacobs vulgo Dickens*" (R.R.31 folio 147r). Daarenboven kwam Aert Mertens Stalpaert nog 300 gulden bij hem lenen met obligatie of leenbrief van 1632 (R.R.31 folio 154r).

Het einde van zijn levensdagen was in zicht. Op 22 maart 1632 verhuurde Aert Jacobs de hoeve die hij zelf uitbaatte met toestemming van zijn andere kinderen, aan zijn zoon Aert Jacobs de jonge. De huurtermijn bedroeg zes jaar en de jaarpacht was 60 gulden. Het tweede pachtjaar zou de huurder 4 viertels koren boven de pachtprijs moeten betalen aan zijn vader en ook nog honderd "*schobben*" recht dekstro moeten afstaan, benevens 30 pond Peters (Brabantse munt). Vader Aert hield een kamer voor zichzelf en zoon Aert moest voor vaders mondkost zorgen, instaan voor de was en hem brandstof bezorgen. Daarvoor mocht hij ook de heg naast het Maetven bossen en verder kon hij met halfoogst van de "*half schaer*" genieten maar hij moest die bij het beëindigen van de pacht, aan de nieuwe gebruiker afstaan (R.R.31 folio 147v).

Aert Jacobs de jonge was in 1635 collecteur in Ravels en moest als dusdanig de belastingen innen (R.R.31 folio 214v). Aert Jacobs de jonge was gehuwd met Lucia Wouter Balemans (R.R.25 folio 56v). Aert Jacobs de oude, was in 1635 overleden en op 5 maart 1636 hielden zijn kinderen koopdag en stelden te koop: "*het achterste Maetven, het Biesveldeken achter de cuyl, de Meeracker en het middelste Biesvelt*". (R.R.31 folio 83v) Al die plaatsnamen doen vermoeden dat de hoeve van Aert Dickens (de oude) gelegen was bij de Peelse Straat, niet ver van de stenen molen die de naam draagt "Nachtegaal der Maatvenne". In 1659 kocht Aert Jacobs de jonge een huis met grond van zijn schoonvader Wouter Balemans en dit eigendom was gelegen in de Zandstraat. Aert Jacobs de oude had vijf kinderen:

- 1. Jacob gehuwd met Magriet Joos Gijs
- 2. Servaas gehuwd met Jenneke Joos Gijs
- 3. Gijsbrecht gehuwd met Elisabeth Mostmans
- 4. Margriet gehuwd met Jan Moerlants en weduwe in 1666
- 5. Aert de jonge gehuwd met Sijke Baelemans

Aert Jacobs de jonge overleed in 1669 en toen werden zijn bezittingen verkocht door zijn vier dochters:

- 1. Jenneken gehuwd met Peter Adriaensen
- 2. Dymphna gehuwd met Hendrik Cornelis
- 3. Elisabeth onbejaard
- 4. Anna onbejaard

Jacob Aert Jacobs of Jacob Aertsen ook Jacob Dickens

Jacob Dickens werd omstreeks 1600 te Ravels geboren als zoon van Aert Jacobs de oude. Op 15 maart 1627 was hij zeker gehuwd want toen werden de goederen van wijlen zijn schoonvader vererfd. Zijn schoonvader was Joos Gijs en zijn vrouw heette Margriet Joos Gijs. De goederen van Joos Gijs werden "*gescheyden en gedeylt*" en die goederen lagen tussen het Gilseinde en de Peelse straat. Jacob Aertsen en zijn vrouw Margriet Joos Gijs erfden: "*Een*

stuck land geheeten Gilsacker, het cleyn Pelleken gelegen neffens de Peelse straete en den Kerkenacker".

In 1632 was Jacob Aertsen borgmeester te Ravels en ontving daarvoor 5 gulden en 12 stuivers (R.R.31 folio 247r). Op 15 oktober 1632 verkocht hij: "...sekere perselen van erffen geheten die wouwers. De coop is 145 gulden." (R.R.31 folio 160) In 1636 was hij borgmeester en collecteur en dat betekent dat Jacob de fiscale aanslag bepaalde. Ravels-Eel had ook een man met dezelfde bevoegdheid (R.R.31 folio 252r). Jacob Dickens had negen kinderen:

- 1. Judocus of Joost geboren omstreeks 1630, huwde in 1656 te Weelde met Joanna Janssen en verhuisde naar de Leemputten te Weelde.
- 2. Gregorius
- 3. Jan, huwde Cornelia Amelis Adriaensen
- 4. Peter huwde Mayken Adriaenen Antonissen
- 5. Andreas huwde op 17/8/1666 te Ravels met Maria Janssen
- 6. Willemken huwde te Ravels met Simon Van den Broek
- 7. Tanneken huwde Adriaan Mathijs de smid
- 8. Jenneken huwde Cornelius Van Ael
- 9. Dymphna, een buitenechtelijk kind verwekt bij Margriet Pauwel Geerts, huwde Sebastiaan Cornelis

Jacob Aert Jacobs alias Jacob Dickens overleed te Ravels op 25 maart 1670 en werd als Jacob Dickens geregistreerd. Judocus Jacob Aertsen of Joost Dickens geboren te Ravels omstreeks 1630, werd onder de volgende namen geregistreerd:

- in 1656 bij zijn huwelijk was hij Judocus Jacobi Aertsen, - in 1657 heette hij op de dingbank te Weelde Joos Aertsen, - in 1659 noemde men hem daar Joost Jacobs, - in 1661 Joost Jacob Aertsen, - in 1668 tekent hij zelf met Joost Jacobs en in 1670 schreef men eindelijk en definitief Joost Jacob Dickens. Joost Dickens werd in 1660 voor de eerste keer vernoemd als schepen van de dingbank te Weelde en hij zou 30 jaar lang onafgebroken schepen blijven. De naam Dickens, zijn herkomst en escapades zijn hierbij voldoende omschreven. Zijn er thans in de Dickens-stam nog talrijke landbouwers te vinden dan vinden ook zij hun beroepstraditie in hun eeuwenoude roots terug. (Wordt vervolgd)

Over de boerderij, de tondeldoos, de breischede, de wagenmakerij en zagerij

door Edmond Swaan

Over de boerderij

In het gehucht het Moleneinde, daar waar nu de Turnhoutseweg nr.4 is, staat de boerderij waar Cees en Anneke Moonen-Bax tot voor kort gewoond hebben. Nu wordt ze bewoond door hun jongste zoon Bart. Reeds op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen

op initiatief van Graaf de Ferraris van 1771 tot 1778 staat deze boerderij aangeduid. Voor zover ik weet was deze boerderij in 1927 eigendom van Adriaan Schuurmans. Hij had de bijnaam "Janeke Teer" omdat hij er altijd vuil bij liep. De dag vooraleer Janeke stierf werd de boerderij verkocht aan Adriaan Bax. Vroeger werd zij gehuurd door Moeskops, dit tijdens de Eerste Wereldoorlog en enige tijd daarna. Later werd de boerderij verhuurd aan een zekere Verstraeten die die boerderij moest verlaten toen Adriaan Bax er in trok. Adriaan Bax zou aan de boerderij een en ander veranderen.

De boerderij bestond uit het woonhuis met daaraan de stal. Er was een deur tussen de stal en de woning. Achter het huis en dwars erop stond een gebouw met daarin de bakoven en de varkensstal. Daar achter stond evenwijdig met het huis en de stal de schuur. Tegen de schuur was nog een afdak voor een kar, de ploeg en ander gerei. Aan de zuid-west- en noord-westkant stonden grote lindenbomen om alles te beschutten tegen de stormwind, dit om schade aan het dak te beletten.

Op die boerderij heb ik heel wat gezien en beleefd. Van het werk dat er moest gebeuren wil ik in dit artikel (wat wellicht verre van volledig is) een paar dingen beschrijven. Ik ben ook veel te weten gekomen door hetgeen onder andere Jan Bax, die een boerderij had in de Weeldestraat, mij verteld heeft. Ook wordt er wel eens iets over andere boerderijen - waaronder die van Janssens in het Moleneinde- aangehaald.

1. In en rond de boerderij

De bedstee of alkoof

De bedstee of alkoof was afgesloten tegen de kou. Bij Bax was een alkoof gelegen tussen een buitenmuur, een muur van de stal en een muur die naast de haard stond. De voorkant werd afgesloten door een gordijn. Aan de voorzijde was nog een muurtje gemetst van een halve meter hoogte. Binnenin lag op die hoogte een stel planken, daarop een bussel stro en dan een strozak, een kafzak of een zak met pluimen. Iemand heeft mij verteld dat elders in een alkoof op een plank de tutterfles (=drinkfles voor de kleine), de pros of suikerlut van de kleine, anijs om de pros in te soppen, de jeneverfles en daarnaast bovendien nog de pispot stonden. Ook het wijwater met palmtak lag in de alkoof. Het kind legde men in een ruif of een soort bak. Was er een onweer dan kwamen wijwater en palmtak van pas. Men stak een kaars aan voor de heilige Donatus en ging in alle hoeken van het huis kruisjes maken. Donderde het heel hard dan werd er niet op enkele kruisjes meer gekeken! Men bad tot de heilige Donatus. De aardappellender was onder de bedstee gelegen om de aardappelen te vrijwaren van bevriezen. De ingang hiervoor was in de muur op de voorstal.

Het toilet

Het toilet was geen boemeltje met spoelwater zoals in de stad. Op zijn best was het een semidirect met pot en daaronder de put. Meestal was het een direct, een plets en plumpe inrichting, een plank met een rond gat erin en de put eronder. In de deur was op ooghoogte een opening in de vorm van een hart gezaagd.

De stal

De stal bestond uit 4 delen, namelijk:

- 1) de voorstal
- 2) het koeienbed
- 3) de potstal
- 4) de schelft

1) De voorstal:

De voorstal was met stenen belegd. Daarop werd het eten voor de koeien gebracht en gegeven. Men gaf aan de beesten onder andere gekookte aardappelen. Bieten werden in stukken gemalen met de tolsnijder die in de voorstal gereed stond. Tegen de muur aan de voorkant had men het spinneke, een driekantig uitsteeksel in glas. Als men binnen in huis een lichtpeertje zette had men also in de stal iets licht zonder dat er gevaar was voor brand. Deze muur aan de voorstal, die de scheiding vormde tussen huis en stal, had boven geen verbinding met het huis. Het was een brandmuur. In de voorstal hing ook nog de koestomper. Het was een staaf met aan het ene uiteinde een hout aangewerkt en daar rond een stuk leder zodat men de koe niet kon kwetsen. Als een koe zich verslikte door een raap, een aardappel of een stuk biet dan stak men deze staaf in haar muil. Men kon dan het stuk doorstoten.

2) Het koeienbed:

De bodem van het koeienbed was gemaakt van rond hout. Het was iets langer dan de koeien. In de winter, wanneer alles in rust stond werd met de vlakzeis die een stevige steel had met onderaan en naast de steel een half grote hak, de groot gewassen heide op sommige plaatsen afgekapt zodanig echter dat men geen zand mee nam. De kunst was om te vermijden dat enkel de punt van de hak het dichtst bij de steel in de grond terecht kwam. Men moest daarom de steel stevig vasthouden. Het strooisel dat men aldus bekwam werd gebruikt op het koeienbed dat eerst werd uitgemest. Als de dieren langs achter wat lieten vallen kwam het in de potstal terecht.

3) De potstal:

Hiervoor was de grond 1,25 meter uitgegraven. Vervolgens was heel de oppervlakte bekleed met leem om het uitdrogen van de mest tegen te gaan. Alle mest werd hier in geschoten en gesligd.

4) De schelft:

De stal was afgedekt met rond hout. Hierop kon het hooi getast worden.

De drinkput

De drinkput bij Adriaan Bax was een gemetste put. Hoe had men deze nu gemaakt? Om die put te metsen legde men een karwiel op de grond. Op de buitenrand van het wiel begon men te metsen tot een gemakkelijke hoogte. Na een tijd drogen en verharden van de mortel werd onder het wiel zand weggegraven zodat alles zakte tot de bovenste rand van de metserij met de grond gelijk kwam. Zo ging het verder tot men aan het water kwam. Als men diep genoeg in de waterlaag zat stopte men met uitgraven. De rand boven werd opgemetst tot een hoogte van een 80 cm en de rand erboven aangesmeerd of bezet, zodat er geen scherpe punten of randen van de bakstenen meer waren. De gebruikte stenen hadden een speciale vorm. Ze hadden namelijk een ronde en een holle kant. Dit wil zeggen een gedeelte van de stenen op de kop rond en aan de andere zijde hol. De andere stenen waren aan de ene kant bol en aan de andere zijde hol. Zo kreeg men een ronde put. Wilde men makkelijk kunnen putten dan had men een putmik nodig. Hiervoor groef men een stammetje in eik, hard hout dus wat het best bestand was tegen het rotten. Het moest een stam zijn met aan de bovenkant een vertakking. Dwars door die vertakking werd een spil in ijzer gestoken. In een dun stammetje werd een gat gemaakt. Het korte einde was voor boven de put, het lange stuk kwam van de put weg. Aan de kant van de put werd met een kettinkje een lange boonstaak bevestigd met onderaan een oud hoefijzer waar men de emmer in kon hangen om te putten. Aan het lange einde werd een gewicht gehangen, dikwijls een oude gietijzeren waterketel of moor. Deze werd verzwaard met stenen zodat die kant iets zwaarder was dan de emmer die gevuld was met water.

Een andere manier van putten was met een windas. Aan beide zijden van de put plaatste men een balk met bovenaan een gat in. Aan ene zijde zat een spil met een kruk. Aan de rol was een lange ketting bevestigd met een haak aan de onderzijde. Draaide men nu aan de kruk dan werd de ketting opgerold en de emmer kwam naar boven. Soms had men goed helder water. Meestal was het licht bruin tot zelfs heel bruin van het ijzer dat hier overal in de grond zit. Dit is het roestwater. Vooral in september, wanneer het water zeer laag staat komt dit dikwijls voor. Water met ijzer erin was niet ongezonder maar wel des te slechter voor de was. Daarom gebruikte men hiervoor zoveel mogelijk regenwater of water uit de kuil.

2. Het binnen- en buitenwerk

Dorsen

Het dorsen gebeurde met een vlegel in de schuur op een vloer die gemaakt was van leem gemengd met haverkaf en paardenmest. Ewiekaf of kaf van de haversoort ewie was hiervoor het beste en dit omwille van de veerkracht volgens Janneke Bax (die getrouwd was met Ida Verheyen). De schoven werden losgemaakt en in twee rijen over mekaar gelegd met de aren in het midden. Men sloeg er duchtig op los met twee, drie en soms vier vlegels. Die vlegels waren gemaakt van zacht hout (berkenhout). Met lederen nestels werd dat hout aan de stok gebonden, die gemaakt was uit weurft (= wilgenhout). Indien er met z'n vieren werd gedorst moest dit volgens Jan Bax gaan in het regelmatig ritme van "Kom boer Kepkens". Zij kenden dit ritme zo goed dat niemand met zijn vlegel de andere raakte. Bij het dorsen met de vlegel moest het graan zo droog zijn dat de aren dansten.

Als men er een paar keer overgeslagen had werden de schoven met de steel van een vlegel gekeerd -dit wil zeggen- men lichtte de aren van de onderste rij zo op dat deze nu bovenaan kwamen te liggen. Men sloeg er nog eens over om de laatste korrels los te krijgen. De schoven werden vervolgens terug opgeraapt, tussen de knieën vast gehouden en er werd een band van stro rond gewrongen en deze werd rond de bussel gedaan. De uiteinden van de band werden rond mekaar gedraaid en dan tussen schoof en band geduwd. Wanneer men erwten dorste met de vlegel en de vloer was iets vochtig, dan lieten de harde erwten putjes of sporen na. Als iemand in het gezicht pokken gehad had, bleven er kleine kuiltjes of littekens van over. Waarschijnlijk komt daarvan het gezegde: "Het is precies of de duivel op zijn bakkes zijn erwten gedorsen heeft". Bij Janssens in het Moleneinde had men een manège. Een groot horizontaal kamwiel dreef een ander vertikaal kamwiel aan. Dit zat vast aan een lange as die naar de schuur ging. Boven aan het plat kamwiel zat een lange zware balk waar het paard aangespannen was. Ook had het paard, dat aangespannen was met een lange boonstaak tussen toom en de as in het midden, grote ooglappen aan de toom. Ging het paard rond dan draaide de as naar de schuur en kon men met de machine dorsen.

Met de komst van de elektriciteit werd de manège afgeschaft en vervangen door een elektrische motor. Adriaan Bax schafte zich ook een dorsmachine en een elektrische motor aan. Vooraleer hij de elektriciteit gebruikte ging Jan van de garçon (Verheyen) met een éencilinder benzinemotor rond. Deze stond dan buiten de schuur want hij gaf soms vonken af en men wilde geen brand. De dorsmachine stond binnen in de schuur en de beweging werd overgebracht door een lange riem. Wanneer er meer graan gewonnen werd volstond dit niet meer en kwam de dorskas aangedreven door een tractor. Buiten had men nu stromijten waarnaast men de dorskas kon opstellen. Ook tastte men de schoven onder een paraplu, een paal met bovenop een kap in de vorm van een paraplu, waaronder men het stro tastte. De kap kon op en neer bewegen door een kabel. Er was er zo een in de Overheide. In de periode

1950-1960 kwam de maaidorser en de pakmachine. Opbinden was niet meer nodig want het stro werd voortaan in pakken geperst.

Het werk in de stal

Opdat de gier in de stal niet te veel in de grond zou trekken was de potstal bekleed met een leemlaag zodat deze niet al te veel gier doorliet. Had men gier nodig dan stikte men met een stik een gedeelte van het mest weg, er werd weggeschoten en men kon putten met een emmer en het in de gierkist gieten. De gierkist was een kar met daarop een grote zware kist die van boven ook dicht was op een opening met deksel na. Achteraan was een ijzeren kraan met een ijzeren blad er aan zodat de gier waaivormig kon weg lopen. Achter in de stal was een verhoog gelaten en met hout afgeslagen. Dit was de paardenstal. Later, toen Adriaan Bax de potstal ombouwde, werd er in het midden een put gegraven en met cement bezet. Buiten werd er een pomp gezet die met de hand bewogen werd. Hij reed toen met een ijzeren vat. Nog later kwam er een pomp met een motor, aangedreven met elektriciteit. Deze methode is nu al weer vervangen door een andere. Nu rijdt men met zeer grote vaten en zuigt men het drijfmest uit de put.

Het hooien.

Voor het maaien met de zeis begon men heel vroeg. Dan was het heel fris en men pakte in de namiddag als het te heet werd een schof (= pauze). De zeisen waren van te voren nog gehaard (= gescherpt) en met de wetsteen bijgeslepen. Men maaide in lange rijen. Deze rijen werden door vrouwen met een hooigritsel uiteen gespreid om te drogen. Later werd het hooi nog eens omgekeerd opdat alles goed droog zou worden. Als het dreigde te regenen werd alles in hopen getrokken. Zodra alles goed gedroogd was trok men het in hopen, de zogenaamde oppers. Het hooi werd in grote volgeladen karren naar de boerderij gereden en op de schelft boven de koeien getast. Het hooi moest goed droog zijn want met iets vochtigheid kon het op de schelft beginnen te broeden met het gevolg dat er brand ontstond. Men vond de maaimachine uit en het hooien met de hand verviel helemaal toen de hooikeerder was uitgevonden en het hooi voortaan in pakken geperst werd.

Het maaien

Schellekens heb ik zien maaien met pik en zeis. Met de pik trok men het koren iets opzij om het dan met de zeis af te slaan. Men maaide in panden van een tree breed. Met de pik en de voet werd de schoof dan achteruit gelegd. De vrouwen, met een rode zakdoek over het hoofd gebonden, moesten het koren dan opbinden. Later gebruikte men een maaimachine getrokken door een paard. De schoven konden gebonden worden en in hokken gezet om te drogen. Kleine hokken of strooioppers waren er van acht schoven, grote van twaalf schoven. Een strooiopper bestond uit acht of twaalf schoven stro recht opgezet met een stroband boven samengebonden tegen het omwaaien.

Zo konden ze dan enkele dagen drogen. Op het einde van het octaaf van de Heilige Nicolaus Poppelius (feestdag op 9 juli) was de oogst begonnen. In het gehucht de Leemputten was de oogst een week vroeger dan in de Meir. De Leemputten zijn hoger gelegen en de grond is er minder schraal. Daarna kwam de pikbinder. Het graan werd gemaaid en door de machine in schoven gebonden. Het volgende dat men uitvond was de maaidorser. Een grote machine reed over de akker, maaide en dorste het graan. Het stro dat er uit valt wordt door een andere machine opgeraapt en samengeperst tot pakken. Als de oogst af was en binnengereden kregen de knechten een oogstkoek, drinkgeld of iets anders zoals bijvoorbeeld een stuk van het varken.

Wat de aardappelen betrof

Op het geploegde en het met de houten egge bewerkte land werden door het mansvolk met de aardappelzetter ("patatstomper") in rijen gaten gestoken. Vrouwen gooiden er overal een aardappel (zetgoed) in en aardden deze met de voet wat aan. Zodra de aardappelen goed boven gegroeid waren werden zij met de hand en een soort hakker of met een ploegje met de hand aangeard. Als de aardappelen volgroeid waren en het loof afgestorven werden ze met de hand uitgestoken waarbij vrouwen en kinderen ze in rijen gooiden. Zo konden de aardappelen drogen. Na een paar dagen werden de aardappelen opgeraapt en naar de boerderij vervoerd. Daar werden zij in een aardappelgroeve opgeslagen of werden ze voor eigen gebruik in de aardappelkelder bewaard. Wanneer het werk met de aardappelen gedaan was gaf men een patrasfooi.

Rapen (tollen)

Of het nu droog was, nat of bitter koud, rapen moesten geplukt worden. Men plukte voor een paar dagen zolang de rapen maar niet bevroren. Dan rotten ze vlug en waren ze niet meer bruikbaar. Het zaaien van rapen gebeurde met de hand. Om grotere rapen te krijgen werd, zodra ze er goed opstonden, er met de pijn-egge overgegaan zodat wat er op stond meer plaats kreeg om te groeien. Men zaaide ook rapen voor groenbemesting. Deze werden niet aangeëgd maar werden later licht ondergeploegd. Hier volgen nog twee rijmpjes in verband met rapen of tolleren:

Rapen,
Doen het gat gapen.

Nen tol,
Maakt het gat hol
En iederen beet
is een scheet

De boter

Als men gemolken had liet men de melk een lange tijd staan zodat het vet, de room, naar boven stijgen kon. Deze room werd afgeschept en verzameld. Daarna werd deze room in een peervormige boterstand gegoten. Het deksel had in het midden een opening, groot genoeg om er de steel van de stamper door te steken. Zo kon men met de ronde plank onderaan de zaan genoeg beroeren om boter te maken. Bij Bax in de Meir had men een afzaanmachine. Het moest met de hand gedraaid worden, en wel op 3000 toeren. Aan de ene zijde kwam de zwis (= afgeroomde melk) eruit. Aan de andere zijde de room. Het was een machine van het merk Melotte. Voor het boteren hadden zij een boterstand. Het was een ton die aan de zijkanten opgehangen was in een stand. Aan één der zijden zat een zwong. Daarmee kon men de ton over kop doen draaien. Als men daarmee draaide klotste de room, die in de ton gegoten was, heen en weer. Zo kon men boter maken. Een andere manier om boter te maken was deze met de "boterhond". De kruk aan de zijkant was hier vervangen door een groot wiel met zeer breed loopvlak en waarin dan inderdaad een hond kon lopen.

Het ploegen

Een oude ploeg was voor een groot stuk in hout gemaakt. Uit ijzer waren de ploegschaar, de voet en het stuk waar het paard aangespannen werd. De ploeger droeg vetleren schoenen en lederen beenkappen. Winterbedden werden geploegd in vier sneden, zomerbedden in acht

sneden. Winterbedden dienden om bijvoorbeeld stoppels onder te ploegen. Het ploegen van winterbedden noemde men omschellen. Als men de zomerbedden geploegd en opgezaaid had ging men nog met een scherpschop door de voren om de afwatering in orde te brengen. Men had linkse en rechtse scherpschoppen. Ze hadden opstaande zijanten en de snede had een linkse of een rechtse punt. De snede liep dan ook schuin.

Boekwijt of boekert

Als de boekwijt gezaaid en gerijpt was werd hij door heel de buurt geplukt en zonder gebonden te worden rechtop in schoven gezet zoals voor raapzaad dus zonder de schoven te binden. Voor het dorsen van de boekwijt had men het boekwijtplein. Dit lag in de Weeldestraat voor het huis van Christ Van Hees, Charel Van Loon en de burgemeester Bols. Daar lag een grote grasmat. Misschien heeft de grond daar gediend om vroeger grond uit te graven om de weg op te hogen en kon men geen vaste grond krijgen om huizen op te zetten. Met de vlakzeis werden de graszoden weggekapt. Zo kreeg men een zachte ondergrond om op te dorsen. De hele buurt van de boer hielp bij het plukken tot en met het dorsen toe. Een gezegde in verband hiermee is: "Zijnen boeket gaan verkopen". Wat wil zeggen: te biechten gaan voor die enkele keer dat men dan eens ging. Met het boekweit kon met boekweistrijf of een "boekedekoek" (= boekweitkoek) maken.

De wan en de wanmolen

De wan die een grote oppervlakte had was gemaakt -evenals de bijenkorven- van banden in stro die met kwechten (= de schors van brandnetels) aan mekaar gemaakt waren. De voorkant was open en aan de achterkant een beetje opstaande. In de wind werd het zaad er op geschud en dan opgerutseld. Door wind, windaf, werd het vuil er uit geblazen. De wanmolen werd in deze streek de treizemeule genoemd (trieren). Het hoofdbestanddeel is een windmolen die met de hand aan het draaien gebracht wordt. Bovenop de machine is een bak waarin het graan geschud wordt waaruit het langzaam uit kan rijzen. Zo kan het zaad door een windstroom op een zeef komen. Het kaf wordt weggeblazen. Het zaad komt nu op een veel fijnere zeef. Hier kan zand uitvallen. Aren en stro blijven op de eerste zeef. Terwijl de molen draait schudden de zeven heen en weer. Een kinderwijsje over de wan gaat als volgt:

Wanne, wanne bone.

Sop, sop, sop.

Het mest

In de potstal lag het mest in de hoog opgevulde kuil achter de dieren. Met de meststik werd eerst een gat gestoken om de gier uit te kunnen scheppen en in de gierkar te gieten. Deze kar was een houten bak die op een klein valletje na dicht was. Achter aan de kar kon men er alles laten uitlopen. Met de stik stak men in rijen het mest kapot zodat het goed op te laden was. Men laadde de kar vol en nog een hoop er bovenop. Op de akker werd het achterste schutsel van de kar er afgedaan.

Met een mesthaak werd er een hoopje afgetrokken en vervolgens reed men dan een beetje verder. Daar volgde het volgende hoopje en zo ging het verder. Bij het breken van de mest had men klompen aan. Ook droeg men getten of beenkappen van turksleer met knopen eraan. Turksleer was een zeer sterke stof met witte en zwarte strepen. Bij het breken, het uitstrooien van het mest op de akker moest men er goed voor zorgen dat er geen mestkluiten bleven liggen. Het mest moest goed verdeeld uitgestrooid zijn.

Vlas en kemp

Vlas werd er ook gezaaid. Het roten van het vlas gebeurde in de vlasroot. Zo konden de vrouwen dit dan in de winter spinnen. Het type van spinnenwiel dat hier ter plaatse werd gebruikt noemde men "de geit". Kemp werd gezaaid voor eigen gebruik. De vezels werden na het drogen uitgehaald. De rilaren of het zaad werd gebruikt als eten voor kippen, duiven of voor de vogelkooi. De vezels werden er afgehaald en gebruikt om zelf zeeltjes te vlechten of te draaien. Ook deed men kemp naar de zeeldraaier in Arendonk. De kempstokken werden bewaard en gebruikt om van het open vuur vuur te nemen en zo een ander vuur aan te steken. Aan de haard had men een doos hangen waar men kempstekken in had zitten voor gebruik.

Koolzaad (sloren)

Koolzaad werd op het einde van de zomer gezaaid. Later werd dit uitgeplukt en ingelegd als volgt. Met de ploeg werd een snede uitgereden. Hierin kwamen de geplukte sloren te liggen en met de volgende snede werden zij aangeaard. In het voorjaar ploegde men op de akker een voor. Daarin legde men de sloren op voldoende afstand en ploegde dit dan weer aan. Waren de sloren rijp dan werden zij uitgeplukt en op ruiters getast. Dit waren driepikkels met nog houten onderaan waar de sloren op konden liggen. Zo konden zij verder drogen om naderhand gedorst te worden. Voor het verwijderen van alle vuil uit het zaad gebruikte men de wan. Het zaaïen van de sloren gebeurde in de bamistijd (= voor 1 augustus). Twee gezegden in verband met dit onderwerp gaan als volgt:

Het is een goei sloor
Het is een echte sloor

Zand

Om de vloer van de huiskamer te bestrooien in allerlei schone figuurtjes werd wit zand gebruikt. Dit wit zand haalde men aan het Wasvenneke in de Weeldse hei. Het werd gewassen, gedroogd en opgeladen. Eenmaal thuis deed men het in het zandkot. Dit lag onder de oven waar men het langs achter in schoot ofwel had men buiten een zeer klein gebouwtje. Het strooien van het zand werd door Jana Van Noten als volgt gedaan. Zij had een rood tipbultje waar zij de punt afscheurde. Hierin kwam het zeer droge zand. Met het zand dat uit het zakje liep vormde zij dan rondom de haard allerlei figuurtjes. Ook het midden werd versierd. Ook werd er in het midden van de haard ook een tekening gevormd. Eenmaal de figuren gevormd waren mocht men zeker in het begin er niet op trappen. Jana zelf liep daarom rond op de hielen van haar klompen met de tenen iets opgelicht.

Over de tondeldoos

Adriaan Bax, die op de boerderij tegenover ons woonde, vertelde mij ooit eens dat hij tijdens de eerste wereldoorlog om vuur te kunnen maken niet alleen gebruik maakte van zwavelstokjes zoals die toen bestonden, maar dat hij de tondeldoos die hij had ook wel eens had uitgetoetst. Dit bracht mij op het idee om eens een beschrijving te maken van zo'n tondeldoos. Aan de hand van bijgevoegde foto's kan u zich enigszins een beeld vormen hoe de tondeldoos er uit zag. De tondeldoos bestaat uit een rond koperen buisje met aan de ene zijde (de onderkant dus) een naar binnen omgeslagen rand. Op de andere zijde komt een dekseltje. Dit buisje heeft een diameter van ongeveer 2,5 cm en een lengte van ongeveer 5 cm. Binnenin zit er een tweede buisje in met een bodempje eraan. Dat tweede buisje kan op en neer

geschoven worden en is van buitenaf met een ketting aan het dekseltje verbonden. Men vulde het met ofwel half verbrand lijnwaad ofwel met tondelzwam. Dit is een zeer brandbare grote buisjeszwam (*Polyporus fomentarius*). Men heeft niet alleen de tondeldoos zelf nodig als men vuur wil maken maar er komen ook nog een vuursteen en een slagijzer bij te pas. De vuursteen heeft een scherpe rand (*silex*).

Om vuur te maken houdt men in de palm van de ene hand de tondeldoos vast en tegelijk tussen duim en wijsvinger de *silex*. In de andere hand houdt men het slagijzer vast. Met het slagijzer slaat men op de scherpe rand van de *silex*. Op die manier werden er zeer lichte spaanders van het ijzer afgehaald die door de wrijving zodanig verwarmd werden dat zij in de zuurstof van de lucht ontbranden. Indien deze vonken op het half verbrand lijnwaad vielen staken deze het aan. Men blies op het vuur tot het groot genoeg was zonder dat het vlamde. Met het vuur in de tondeldoos kon men dan iets anders aansteken.

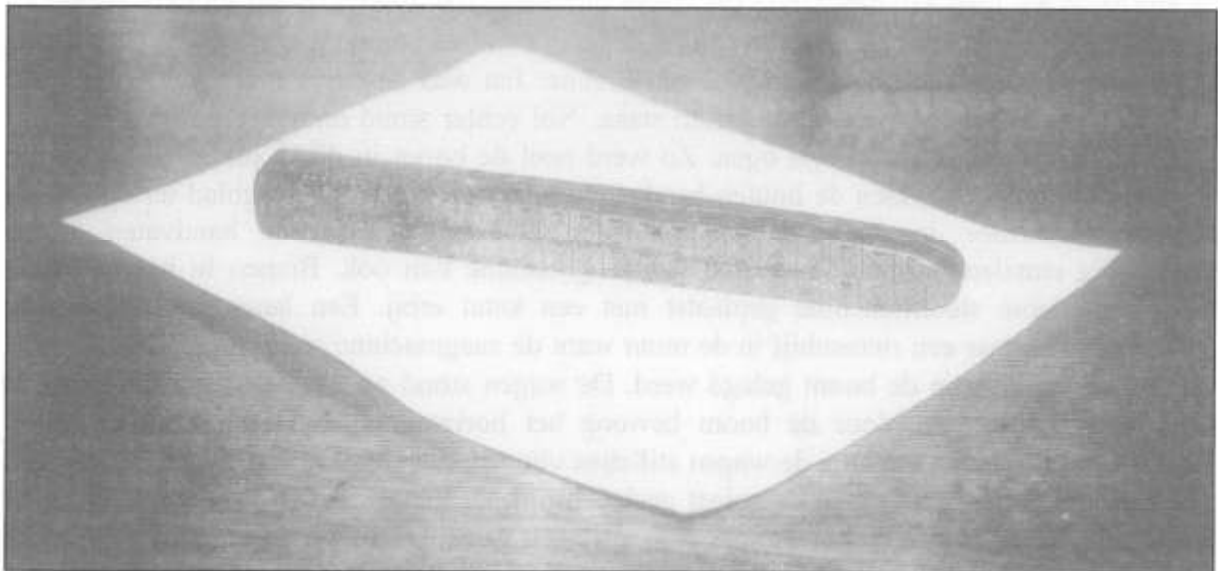
De tondeldoos

Over de breischede

Als de herders met hun schapen naar de heide trokken hadden zij bij het wachten veel tijd terwijl de schapen aten. Zij hadden niet alleen hun schopje waarmee zij zand naar de schapen wierpen om hen bijeen te houden maar hielden zich ook onledig met het breien. Hiervoor hadden ze natuurlijk een bol breiwool en twee breipennen nodig. Maar wat zij hierbij ook gebruikten was een breischede. De definitie voor "breischede" is volgens het woordenboek

van Verschuieren: "Een koker waarmee de breister een breinaald liet steunen." Ook de herders gebruikten dit voorwerp om hun breinaald er in te kunnen zetten.

Hoe zag die breischede er nu uit? Welnu, het was een latje waarin zich in het midden bijna overlangs een brede gleuf bevond. De top van de breischede was bekleed met lood. Midden erin was een klein gaatje. De breipriem kon -zoals al gezegd- erin gezet worden als men de breischede onder de arm klemde. De bol breiwol werd in een zak van de jas gestopt terwijl men de priemen in de handen hield. De woldraad ging vanuit de zak door de gleuf naar de priemen en zo kon men dan breien. Een voorbeeld van zo'n breischede volgt op volgende foto's. Het is mijn vader Laurent Swaan die mij verteld heeft dat ze door herders is gebruikt. De breischede die u hier ziet is zo'n 24 cm lang, 2,4 cm breed aan het loden gedeelte en ongeveer 1,5 cm breed aan het begin van de gleuf. Ze is van fruithout (misschien appelhout) gemaakt en is met steeds terugkerende motieven versierd. Er staan ook initialen op, namelijk A V en een initiaalwoord I H S. De initialen A V worden gevolgd door het jaartal 1817. A V kan staan voor de maker en/of eigenaar ervan en het jaartal duidt dan wellicht aan wanneer de breischede gemaakt of gegeven is. Boven op de letter H van het initiaalwoord staat een klein kruisje. Het initiaalwoord staat voor Iesus hominum salvator. Dit betekent dus Jezus, de verlosser van de mensen. Zo heeft de herder wellicht bescherming gezocht bij God, als ook hij zijn schapen moest hoeden....

De breischede

Over de wagenmakerij en zagerij (1920-1930)

Antoon Luyten woonde in de buurt het Moleneinde te Weelde tegenover de toen reeds eeuwenoude lindenboom. Hij had een wagenmakerij en zagerij. Aan het woonhuis natuurlijk annex café was een schrijnwerkerij gebouwd. Via de schuifdeur vooraan kon men de schrijnwerkerij binnengaan. Links tegen de muur stond de werkbank met aan latten, die tegen de muur bevestigd waren, de zovele aantallen beitels, tangen en hamers. Buiten naast de timmerhal lagen de bomen, sommige reeds jaren gebost (= uitgekapt). Om wagens te maken gebruikte hij acacia en eik. In deze tekst wordt beschreven wat er gebeurde met een boom, van het uitdoen tot en met het zagen ervan, dit in drie stappen.

Het omdoen van de boom

Vooraleer men de boom kon omdoen was er wel wat voorbereiding nodig. Eerst hing men bovenaan in de boom een zeel. Dan werd er rondom de boom gegraven en werden de wortels losgekapt. Men kapte eerst rondom de wortels weg en ook het onderste van de boom of de stootblok ging mee. Deze werd er pas later afgezaagd. De stam werd aldus zolang mogelijk heel gehouden. Als men de boom dan later ging zagen kon men nog een stuk van de boom winnen. Lag de boom om, dan was hij klaar om te worden vervoerd naar de zagerij.

Het laden van de boom

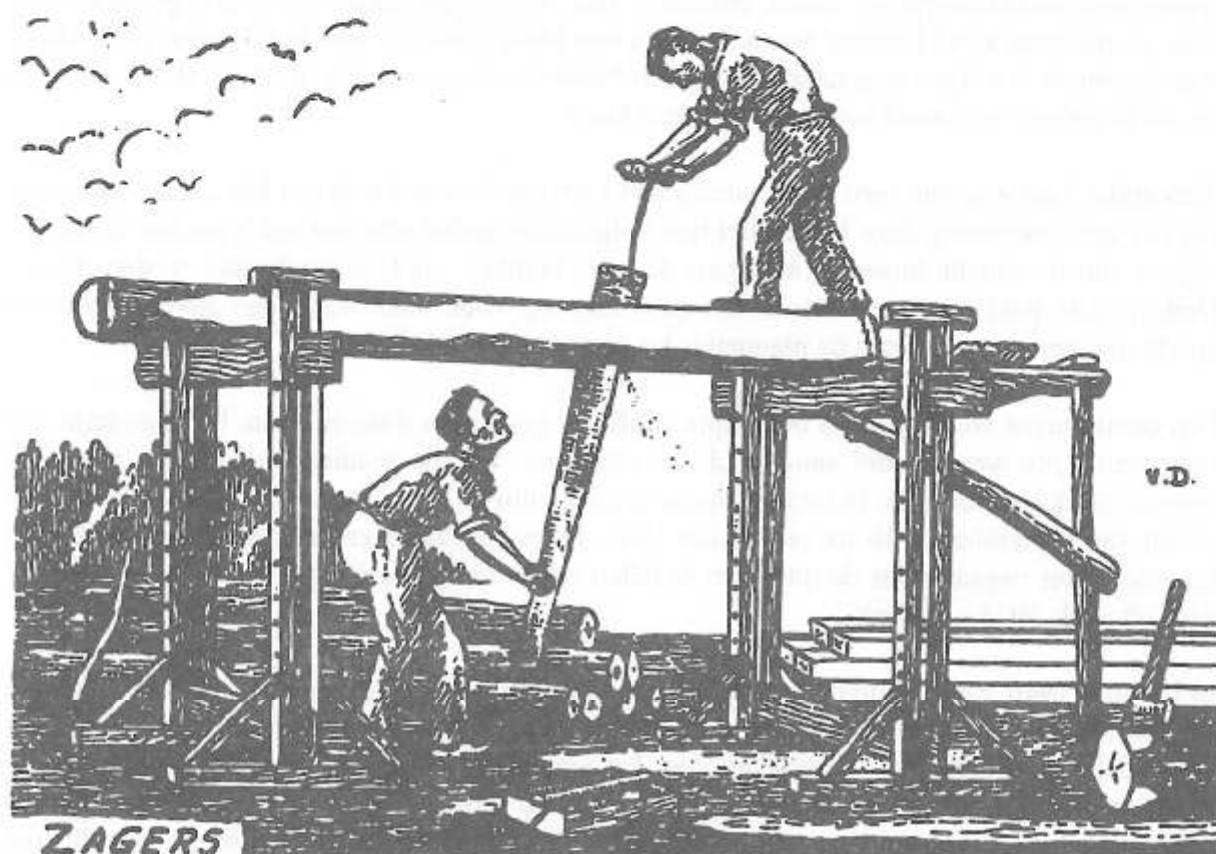
Om de boom te laden en te vervoeren gebruikte men een speciaal soort voertuig, namelijk de boomwagen of oerts. Die bestond uit twee wielen met boven de wielassen de draagberrie. Eerst werd de boomwagen over de boom gereden. Vervolgens werd een ketting onder de boom doorgegraven en aan de berrie vastgemaakt. De boom werd vervolgens al hangende naar de zagerij gereden.

Het zagen van de boom

De bomen moesten nog gezaagd worden. Een boom die allang gelegen had zodat de schors er af ging werd op twee hoge schragen gelegd. Om een meet te trekken waar men zagen zou gebruikte men een touwtje gedrenkt in zwartsel. Het touw werd over de boom gespannen. Aan de ene zijde gaf men een opwaarste ruk. Deze beweging liep over heel het touwtje verder en er kwam een lange en rechte meet over heel de lengte van de boom. Wie waren nu de zagers? Het waren Janneke van Nandte en Nol van Plonne. Jan was de slimste van beiden en ging immer op zijn sokken boven op de boom staan. Nol echter stond onderaan en de arme man kreeg aldus het zagemeel in zijn ogen. Zo werd heel de boom in dikke platen gezaagd. Bij zulk een boomzaag stonden de houten handvaten dwars op het brede zaagblad terwijl bij de kortzaag, waarmee de dikke bomen of platen ingekort werden, de handvaten ermee evenwijdig stonden. Bomen zagen met een zaagmachine kon ook. Binnen in het werkhuis werd een kleine stoommachine geplaatst met een ketel erbij. Een lange riem bracht de beweging over naar een riemschijf in de muur want de zaagmachine stond buiten. Ze bestond uit een wagen waarop de boom gelegd werd. De wagen stond op twee rails en kon heen en weer gereden worden. Voor de boom bewoog het horizontale blad zich heen en weer. Tegelijkertijd trok een kabeltje de wagen stiltejes vooruit. Als de zaag een eindje in de boom zat werd er een houten spie in de spleet geslagen om het klemmen van de zaag te beletten. Hoe verder de zaag, hoe dieper de spie er in geslagen werd. Dit totdat de zaag door de boom was.

In het werkhuis werden er ook wielen gemaakt. De dommen (middenstuk van een wiel = een dom) konden gedraaid worden. Zij waren in eikenhout. Hierin werden gaten gekapt voor de spaken. Deze werden gemaakt van acaciahout omdat ze sterk moesten zijn en ook tegen het trillen moesten kunnen. De eiken velgen werden er rond gelegd en dan moest de ijzeren band er nog rond. Hiervoor maakte men buiten een vuurtje om de band warm te stoken. Als hij warm genoeg was, was de diameter van de band vergroot. Hij werd op de velg geslagen en dan met water afgekoeld. Zo kwam hij goed stevig op de velg te zitten. Antoon Luyten maakte ook kruiwagens. Alles werd aan de buitenkant groen en aan de binnenkant rood geschilderd na eerst een grijze grondlaag te hebben gegeven. Bij Van der Voort op het Kerkeneinde stond er een grote motor op gazogène. Het toestel om gas te maken uit kolen stond in een zijbouw vooraan tegen de straat. De zoon Edward moest lang aan een ventilator draaien om gas te maken. Hij moest het vuur eerst aanwakkeren. Om na te gaan of er al gas was draaide hij een kraantje open. Als het een goed blauw vlammetje gaf was de gazogène klaar. Nu ging hij naar

de motor. Er werd een klep gelicht om de druk van de motor te verlichten. Met veel moeite werd de as van de motor in beweging gebracht. De klep werd gesloten en wanneer er volop gas in de motor was werd de elektrische aansteking (om het gas aan te steken) opgezet. Wanneer de piston helemaal beneden was volgde de eerste ontploffing en begon de motor verder te draaien. De beweging werd door een riem overgebracht op een wiel en men kon in het werkhuis werken met de zaagmachine en de schaafmachine.

Zagers aan het werk

Over de hulp aan Belgische krijgsgevangenen

door Josephine en Edmond Swaan

Gedurende de oorlog was de heer Franken uitbater van het Golfhotel op Nieuwkerk te Goirle. Ondanks de verplichte inkwartiering van de Duitse grenswacht heeft hij vele Belgische krijgsgevangenen geholpen. Hoe dit in zijn werk ging volgt hierna. Baron de Jamblinne en Juffrouw Burvenich vroegen aan Laurent Swaan, rentmeester van het landgoed Nieuwkerk, of het mogelijk was om vanuit Nederland een pakje op te sturen naar de krijgsgevangenen de

Maere d'Aertryke en Mr. Burvenich. De heer Franken kocht de waren aan op de zwarte markt. Het nodige geld hiervoor werd door de rentmeester langs de clearing (Bank van Brussel) naar de heer Franken gestuurd. De kosten waren 120 frank voor de inhoud en 5 frank voor de onkosten gemaakt door de golfbaas. In welbepaalde kringen verspreidde zich het gerucht over het verzenden van pakjes al snel. Er zouden er nog heel wat worden verstuurd.

Er werden niet alleen etenswaren aangekocht maar bovendien maakte de heer Franken allerlei etenswaren zoals leverpastei, worst, enz...zelf. Hoe werden de pakjes veilig overgebracht naar waar ze moesten zijn? Laurent Swaan maakte een klein plannetje van het domein Nieuwkerk met daarop de te volgen weg naar de Belgisch-Nederlandse grens. Het Withuis, dat voorkwam op die te volgen weg werd aangeduid met een kruis.

Een ander huis waarvan men de bewoners niet vertrouwde werd met een hakenkruis gemerkt. Hij liet een binnenweg door bos en hei met witgekalkte palen afzetten om 's nachts de weg te wijzen aan de vluchtelingen. Aangezien de heer Franken en Laurent Swaan wisten dat de Duitsers alle pakjes en etenswaren doorpriemden op zoek naar verborgen zaken werd een aparte manier verzonnen om de plannetjes ter bestemming te krijgen.

Een confituurpot werd met een bodempje confituur gevuld en daarop kwam het plannetje. De rest van de pot werd verder aangevuld met confituur. Op die manier geraakte het plannetje voorbij de Duitse controle. In totaal werden er minimum 5074 pakjes verstuurd naar Duitsland en dit van september 1940 tot september 1942. Hoeveel pakjes er precies verstuurd werden kon men later nagaan door de onkosten te tellen welke de heer Franken in rekening gebracht had, oftewel: 5074 x 5 frank.

In oktober 1940 werd Laurent Swaan op het koninklijk paleis te Brussel gevraagd. Hij kon komen wanneer het hem paste en kon dan binnengaan langs een zij-ingang. Men wilde hem onmiddellijk 150.000 frank meegeven voor het versturen van pakjes. Daar echter alles op de zwarte markt moest gekocht worden en hij heel goed wist dat het voor de heer Franken een onbegonnen zaak was om aan zo'n extra grote hoeveelheid eten meer te komen kon dit niet doorgaan.

In oktober 1942 kwamen er plots 3 personen op het Golfhotel aan voor controle, naar eigen zeggen "goede Nederlanders" dus geen Duitsgezinden. Het Rode Kruis in België had gereclameerd dat de pakjes uit Nederland zo goed en zo volledig bij de krijgsgevangenen aankwamen. Het versturen van pakjes moest noodgedwongen worden stopgezet. (N.B. Soms was er toch wel eens een grote portie geluk in het spel. Wat was er gebeurd? Een vrouw vroeg op een dag het geld voor het pakje van haar man terug. Langs een omweg werd vernomen dat zij voortaan stevig aanhield met een Duitse officier. Men was gewaarschuwd!)

Hoe ging het verder met de heer Franken? Het Golfhotel, waarvan hij de uitbater was werd op het einde van de oorlog grondig kapotgeschoten. De heer Franken is dan naar Den Haag gaan wonen. In tegenstelling met wat sommigen ook mogen zeggen of denken heeft de heer Franken tijdens de oorlogsjaren veel gedaan om het leed van vele mensen te verzachten! Dat wilden we met dit artikel nog eens extra bevestigen.

Anecdoten over Weelde

door Edmond Swaan

1. Toch iets mee te doen

Iemand kwam uit de hei gegaan (het moeras Bogaart in de Overheide) met een bussel gagel op z'n schouder. Toen hij mijn vader tegenkwam, die eens lachte omdat daar toch niets mee aan te vangen was antwoordde de man: "Dit is vlooienkruid en het moet dienen om onder mijn kafzak in de alkoof te leggen tegen de vlooien".

2. Nelliske

Op een winterse dag ging men eens naar de kerk. In het Eelsestraatje kwam men aan een beek en daarin zag iemand een vis. Toen deze zei dat er daar één zat lachte Nelliske en antwoordde: "Hoèrt dé-è doar, ne vis in 't waèter en dé mei zulk kaauw weèr!" (Hooft dat daar, een vis in het water en dat met zulk een koud weer!)

3. Niet knauwen

Pastoor Jacobs had aan de kinderen uitgelegd hoe ze te communie moesten gaan. "Als ge te communie gaat moet ge dat heel eerbiedig doen en er niet op knauwen gelijk als ge van uw moeder een boterham krijgt".

4. Waarmee doopt men dan?

Pastoor Jacobs had in het lang en breed en dikwijls uitgelegd waarmee men moest dopen. Toen hij aan één van de kinderen vroeg waarmee men moest dopen wist deze het nog niet. Toen vroeg de pastoor: "Waarmee wast uw moeder u 's morgens?" Antwoord: "Met de schotelvod, mijnheer pastoor!"

5. Knoken onder de notenboom

Op het kerkhof aan de grote of Sint-Michielskerk stond rechts ten opzichte van de ingang van de kerk een grote notenboom die dubbele noten gaf en waar de kinderen met van alles wat zij vonden onder gooiden. Of het nu een hout was of zelfs beenderen daar gaven zij niet echt om. Het voornaamste voor hen was dat ze er mee konden gooien om aan de noten te kunnen zitten. Dit lijkt voor u misschien wel wat luguber maar toch gaf dit aanleiding tot het ontstaan van volgende gezegde: "Dan gooien ze al lang met mijn knoken onder de notenboom". Hiermee wilde men dan zeggen dat men al lang dood was.

6. Goed weten

De wetenschap gaat vooruit... Op de tentoonstelling in het gemeentehuis van Weelde waren er onder andere ook kerkschatten uitgestald. Een van de tentoongestelde voorwerpen was de grote monstrans van de Sint-Michielskerk. Een jongetje vroeg aan een ander wat dat daar toch wel kon zijn. Waarop die antwoordde: "Dat is om de micro in te zetten".

7. Stormenderhand

Volgens Mon Peeters, archivaris te Turnhout schreef een Hollands soldaat naar huis en dit rond 1830: "Stad Poppel gaf zich vrijwillig over. Stad Weelde werd stormenderhand ingenomen". Wat was er gebeurd? Te Poppel niets. Te Weelde had men de garde naar het

scheiden gestuurd. Men nam er zijn sabel af en Weelde werd aldus "stormenderhand" ingenomen.

8. Het Hubertusbrood

Vroeger ging men op 3 november naar de mis voor Sint-Hubertus, schutspatroon van de jagers. In die mis werd er ook brood dat de mensen meebrachten gewijd. Het is het zogenaamde Hubertusbrood of Sint-Hubertusbrood. Dit brood moest de mensen dan beschermen tegen de hondsdelheid. Eenmaal thuis moest iedereen van het gezin na een kruisje gemaakt te hebben en een Onze Vader en Weesgegroet gebeden te hebben er een stukje van eten. Het brood moest droog, dus niet opgesmeerd gegeten worden en men mocht er ook niet bij drinken.

Het paard, de koeien, de varkens en zeker de hond kregen ook hun stukje. De kippen kregen de kruimels. Een tamme kauw of ekster, de vogeltjes in de kooi, niets werd vergeten. Wat die tamme kauw betrof daar hadden we een oplossing voor. We grepen de kauw vast en maakten met haar poot naast haar kopje een kruisje. Dan kreeg ook zij van ons een stukje brood. Van de hondsdelheid was men zeer bang.

Hiervan kan ik u het volgende nog vertellen. In onze familie heeft men tot nu toe de traditie gehad om elk kind bij de naamgeving ook de naam Hubertus of Hubertina mee te geven. Uit overlevering weet ik dat er in de 18e eeuw in de familie (familie Vermanden uit Mortsels) een kind van de hondsdelheid is omgekomen. Men dacht bij Sint-Hubertus bescherming te vinden. Vandaar die naamgeving.

9. Komen eten!

In de Hegge te Weelde was men het dak van een boerderij aan het herstellen. Diegenen die er bezig waren, waren een metser, een timmerman en een dakdekker. Volgens de vrouw des huizes werkte de dakdekker bijna niet. Toen zij de werklui 's middags binnen riep om te komen eten riep zij: "Metserslui, timmerlui en luiens dekker, komen eten!"

10. En op stoom werkt de trein

Karel Snels uit het Moleneinde had zijn militaire dienst geklopt. Niet dat hij erin geloot was maar hij had in plaats van een ander de dienst gedaan. Die ander had -zoals men zegt- er zich uitgekocht. Karel was dan thuis uit de kost en hij kreeg ook nog iets uitbetaald. Toen Karel (of Sjarel) afzwaaide had hij heel wat gezien en hij moest dit thuis toch eens kunnen uitleggen. Hij kende een mondje Frans. Dit had hij bij de troep geleerd. Hij had zelfs met de trein gereden. Hoe hij het ook uitlegde van die trein, men begreep er niets van. Nochtans deed Sjarel zijn uiterste best om de werking ervan duidelijk te maken.

Het was een grote platte wagen met veel wielen en daarop een zeer grote ton waaronder gestookt werd om dan te rijden. Hoe was dit toch mogelijk! Niemand, maar dan ook niemand van de toehoorders begreep er ook maar iets van. Plots kreeg Sjarel een idee. Hij zag de waterketel boven het open vuur aan de haak of haal hangen. Dit was wat hij zei: "Ge ziet daar de moor boven het vuur waar de rook uitkomt. Dat is nu stoom". Hij zette de waterketel op een kruiwagen en vervolgde met de woorden: "En als dat nu reed dan was het een trein". Of de toehoorders het werkelijk door hadden... Maar ze gaven Sjarel wel de bijnaam STOOM, Sjarel Stoom. Een bijnaam die ook zijn vrouw Jo en hun kinderen er hebben bijgekregen.

